

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
AVRASYA ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

SIRAÇ ALEVİLERİNDE ÖLÜM FENOMENİ

Hazırlayan
Güven KARAKÖSE

Danışman
Doç. Dr. Ali SELÇUK

Yüksek Lisans Tezi

Ağustos 2019
KAYSERİ

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRASYA ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI
AVRASYA ARAŞTIRMALARI BİLİM DALI

SIRAÇ ALEVİLERİNDE ÖLÜM FENOMENİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Güven KARAKÖSE

Danışman
Doç. Dr. Ali SELÇUK

Ağustos 2019
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı:**İmza:**

İNTİHAL

YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI

“Sıraç Alevlerinde Ölüm Fenomeni ” adlı Uzmanlık Tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi’ ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Güven KARAKÖSE

Danışman

Doç. Dr. Ali SELÇUK

Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalı Başkanı

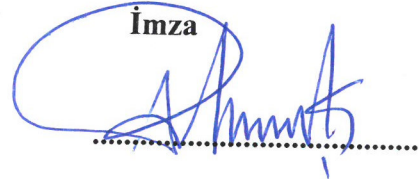
Dr. Öğretim Üyesi Gökçe YÜKSELEN PELER

Doç. Dr. Ali SELÇUK danışmanlığında Güven KARAKÖSE tarafından hazırlanan “ Sıraç Alevlerinde Ölüm Fenomeni ” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrasya Araştırmaları Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

03.09/2019

JÜRİ

Danışman : Doç. Dr. Ali SELÇUK

İmza

Üye : Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Aziz ALTI

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 09/09/2018 tarih ve 37 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Kenan GÜLLÜ

ÖNSÖZ

Ölüm, tüm zamanlar içerisinde insanoğlunun merak ettiği bir olgu olmuştur. Bu nedenden dolayı zamanla ölümün çevresinde ölümü geciktirmek, vaktini öğrenmek ve uzaklaştırmak için birtakım inanışlar, adetler ve gelenekler oluşmuştur. Bir alan araştırmasına dayanan bu çalışma, Anşa Bacılı Ocağına bağlı Sıraç topluluklarının ölüm fenomeni üzerine düşüncelerini, dini uygulamalarını, ölüm öncesi ve sonrası pratiklerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmamız 2018-2019 yılları arasında, Tokat, Sivas, Amasya ve Yozgat illerinde belirlenen sekiz Anşa Bacılı köyünde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler sonucunda meydana gelmiştir.

Anşa Bacılı Ocağına bağlı Sıraç Alevileri içerisinde endogami yaygındır. Bu sayede dışarıya kapalı bir toplum olarak kalmayı başarmış, Anadolu'da ki ender topluluklardan bir tanesi olma özelliğine sahiptir. Bu yönüyle araştırmaya değer özgün bir topluluk olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Araştırmamız üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmamızın giriş kısmında konu, amaç, yöntem ve yer verilmiş olup bunun yanı sıra Sıraçlar ve Anşa Bacılı Ocağının ortaya çıkışına değinilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde ise ölüm, ölümün ön belirtileri, ölüm sırası ve mezar hazırlanmasına, ikinci bölümde ölü aşı, başsağlığı ziyaretleri, yas, mezar ziyaretlerine yer verilmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise atalar kültü, ruh/can anlayışı, azrail/ölüm meleği ve ahiret inancı ele alınmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde bana fikir veren ve çalışmanın her safhasında tecrübe, bilgi ve birikimiyle yol gösterici olan danışman hocam Doç. Dr. Ali Selçuk'a, dışı kapalı bir topluluk olduğu için Anşa Bacılıların içerisine karşılıklı güven duygusu ile girmemizi sağlayan Anşa Bacı Ocağı babalarından Beşir Karakurt'a ve hiçbir zaman maddi manevi desteklerini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Güven KARAKÖSE

Kayseri, Ağustos 2019

SIRAÇ ALEVİLERİNDE ÖLÜM FENOMENİ**Güven KARAKÖSE****Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2019****Danışman: Doç. Dr. Ali SELÇUK****ÖZET**

İnsan hayatında ki önemli üç geçiş evresinden sonuncusu ölüm geçiş dönemidir. Ölüm, insanın bilinmeyen bir konuma ulaşmasını sağlamaktadır. Bu bağlamda, bilinmeyen olan insanoğlu için her dönemde korkutucu ve kaçınılmaya çalışılan bir durum haline dönüşmüştür ve çevresinde inanmalar, kaçınmalar ve birtakım pratikler meydana getirmiştir. Türk toplumlarında, geçiş dönemleri çok çeşitli gelenekler, ritüeller ve sözlü kültür öğeleri ile bezenmiştir. Dünya'nın geçirdiği toplumsal ve kültürel değişimlere rağmen ilk gelenekler dahi gömlek değiştirerek varlığını korumayı ve günümüze kadar ulaşmayı başarmışlardır.

Bu çalışmada, Anadolu'nun ender topluluklarından biri olan Anşa Bacılı Sıraçları'nın ölüm, ölüme bakış ve ölüm olgusu ele alınmaya çalışılmıştır. Ölüm etrafında toplanan adetler, dini uygulamalar ve pratikler üzerinde durulmuştur. Sıraçların ölüm öncesi ve sonrası ölen kişiye yapılan uygulamalar anlaşılmaya ve bu uygulamaların menşei araştırılmaya bu çerçevede yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamız alan araştırması kurallarına uygun bir şekilde; Tokat, Amasya, Yozgat ve Sivas illerinde, önceden belirlediğimiz Anşa Bacılı olan sekiz Sıraç köyünde yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda sözlü kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında meydana gelmiştir. Araştırmamızda, topluluk içerisinde eski Türk inanç izleri ve Anadolu kültüründe ki inançlar ile benzerlikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ölüm, Geçiş dönemi, Sıraç, İnanış

DEATH PHENOMENON OF SIRAÇ ALEVİS

Güven KARAKOSE

Erciyes University Institute of Social Sciences, Master Thesis, August 2019

Supervisor: Doç. Dr. Ali SELÇUK

ABSTRACT

The last of the three important transition phases in human life is the transition period of death. Death allows man to reach an unknown position. In this context, death, which is unknown, has become a scary and avoided situation for human beings in every period. Death has brought forth beliefs, avoidances and practices. In Turkish societies, transitional periods are adorned with a wide range of traditions, rituals and oral culture elements. Despite the social and cultural changes the world has undergone, even the first traditions have managed to maintain their existence by renovating themselves and have reached to the present day.

In this study, the aim of death, view of death and death phenomenon of Anşa Bacılı Sıraçları, which is one of the rare communities of Anatolia and prefers to stay as far away from modernization and similarity as possible, is tried to be discussed. The customs, religious practices and implementations of Sıraç community which gathered around death are mainly focused. It is tried to be understood the practices in Sıraç community made for the person before and after death and to interpret the origin of these applications in this context.

Our study was carried out in light of the information obtained from oral sources as a result of in-depth interviews conducted in eight Sıraç villages of Anşa Bacılı in Tokat, Amasya, Yozgat and Sivas provinces in accordance with the rules of field research. In our study, traces of old Turkish beliefs and similarities with beliefs in Anatolian culture were tried to be revealed.

Key Words: Death, Trisitions periods, Sırac, Beliefs

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
İNTİHAL	ii
YÖNERGEYE UYGUNLUK ONAYI	iii
ONAY	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
Yöntem	2
Sıraçlar/Anşa Bacılılar	4
Anşa Bacılı Ocağı'nın Ortaya Çıkışı.....	5

1.BÖLÜM

BİR GEÇİŞ RİTÜELİ OLARAK ÖLÜM

1.1.Ölüm	9
1.2. Ölümün Ön Belirtileri	10
1.2.1. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar.....	10
1.2.1.1 Köpek ile İlgili İnanışlar.....	10
1.2.1.2.Baykuş ile İlgili İnanışlar	11
1.2.1.3. Karga ile İlgili İnanışlar	13
1.2.2. Rüyalara ile İlgili İnanışlar	13
1.2.3. Fizyolojik ve Psikolojik Değişimler	15
1.3. Ölümünden Kaçınmalar	16
1.4. ÖLÜM SIRASI.....	17
1.4.1. Ölenler Göçenler	17
1.4.2. Ölüm Anı.....	18
1.4.3. Ölümün Duyurulması.....	18
1.4.4. Ölen Kişiye Yapılan İlk İşlemler	19

1.4.4.1. Yıkama	20
1.4.4.2. Kefenleme	29
1.4.4.3. Cenazenin Kaldırılması	32
1.4.4.4. Cenaze Namazı	33
1.4.4.5. Helallik Alma	35
1.5. MEZAR	36
1.5.1 Mezar Kazılması	36
1.5.2. Defin	38
1.5.2.1. Mezara Eşya Koyma	39

2. BÖLÜM

ÖLÜMÜN TOPLUMSAL İŞLEVİ

2.1.Ölü Aşısı.....	42
2.1.1.Kazma Kürek Ekmeği	43
2.1.2. Kırk Ekmeği	43
2.1.3. Yıl Ekmeği	47
2.1.4. Ölü Üzerine Adak/Lokma	48
2.1.5.Düşkün Yemeği	49
2.2.Başsağlığı Dileme.....	50
2.3.Yas	51
2.4. Mezar Ziyaretleri	52

3. BÖLÜM

ATALAR KÜLTÜ

3.1. Atalara Adak ve Kurban Sunumu	54
3.2. Ruh/Can Anlayışı	57
3.3. Azrail/Ölüm meleği	58
3.4. Ahiret İnancı.....	60
SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA	65
EKLER.....	70
ÖZGEÇMİŞ.....	88

KISALTMALAR LİSTESİ

S	: Sayfa
Vb	: ve benzeri ve benzerleri
K.K	: kaynak kişi
ss	: sayfa aralığı
Eds	: editör/yayına hazırlayan
Çev	: çeviren
Sbe	: sosyal bilimler enstitüsü
Bkz	: bakınız

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsan hayatında üç önemli geçiş dönemi vardır. Bu geçiş dönemleri sırasıyla doğum, düşün ve ölüm olmak üzere üç evreye ayrılmaktadır. Geçiş dönemleri, insan hayatında tarih boyunca önemli bir yere sahip olmuştur. Geçiş dönemleri, dünyanın her yerinde olduğu gibi Anadolu içinde de önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmanın konusu geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ölümdür. Türk toplumlarında, İslamiyet öncesinde ve İslamiyet'in kabulünden sonra da ölüm olayı ile ilgili birçok pratik uygulanmış ve günümüzde de bu pratikler uygulanmaktadır. Ölüm üzerine uygulanan pratiklerin meydana gelmesinde ki en temel sebeplerden biri ise, ölümün toplumun kültürel hafızasını canlı tutması ve bunun yanı sıra kişinin bilinmeyen bir konuma ulaşıyor olmasıdır. Buna bağlı olarak inanışların ve uygulamaların meydana gelmesinin temelinde ölüm korkusu bulunmaktadır. Kültürel ve tarihsel açıdan ölüm önemli bir kavramdır. İnsanın yaşayıp tecrübe edemediği farklı pratikler ve uygulamalar ile kaçınmaya çalıştığı bir olgudur. Türk toplumlarında, geçiş dönemleri çok çeşitli gelenekler, ritüeller ve sözlü kültür öğeleri ile bezenmiştir. Dünya'nın geçirdiği toplumsal ve kültürel değişimlere rağmen ilk gelenekler dahi gömlek değiştirerek varlığını korumayı ve günümüze kadar ulaşmayı başarmışlardır.

Araştırmamızda, geçiş dönemlerinin sonuncusu olan ve insanın bilmediği bir konuma geçişini sağlayan ölüm olgusu incelenmiştir. Bu araştırma, modern çağın getirdiği evrenselleşme ve benzeşmeden olabildiğince uzak kalmayı başarmış ve diğer topluluklara karşı mesafeli bir topluluk olan Anşu Bacılı Sıraçların'da ölüm olgusunu, ölüme bakışı, ölüm öncesinde ve sonrasında uygulanan pratik ve ritüelleri incelenmeyi ve yorumlanmayı amaçlamıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bilimlerde, ülkemizde ve dünyada ölüme ilişkin birçok araştırma yapılmışsa da literatüre bakıldığında bu geçiş dönemleri üzerine yapılan çalışmaların ilk zamanlarda

sadece düğün ve doğum dönemlerini ele aldığı ancak daha sonra ki dönemlerde bu araştırmaların içerisine ölüm konusunun da dahil edildiği yapılan saha araştırmaları ile bilimsel veriler ortaya konduğu görülmektedir. Dolayısı ile ölüm olgusunun bilim camiasında görece dokunulmamış ve araştırılmaya değer olan en önemli olgulardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Ölüm olgusu aslında bireysel ve toplumsal hayatta doğum ve düğün kadar büyük etkiye sahiptir demek yanlış olmayacaktır. Ölüm, bir insanın sosyal ve maddi olarak hayata veda etmesi ve bilinmeyen bir konuma ulaşmasını sağlayan araçtır diye tanımlanabilir. Dışarıya olabildiğince kapalı durumda kalmayı tercih eden Anşa Bacılılar üzerine literatüre bakıldığında daha önce bu topluluk üzerine yazılmış çok fazla bir kaynak olmaması, konunun bakir durumda kalmasını sağlamıştır. Beydili aşiretine mensup Alevi bir topluluk olan Anşa Bacılı Sıraçları üzerine, bugüne kadar araştırmalar yapılmışsa da bu araştırmaların içerisinde insan hayatında ki üç geçiş döneminden biri olan ölüm üzerine detaylı bir şekilde derinlemesine incelenme ve akademik araştırma yapılmamıştır. Bunun sonucunda Anşa Bacılı Sıraçların'da ölüm geçiş ritüelinin incelenmesi ve araştırılması gerektiği kanısına varılmıştır. Ayrıca Türk folklor araştırmalarına da kaynak ve zemin oluşturması açısından akademik bir öneme sahiptir.

Araştırılması amaçlanan topluluğun, bakir bir konu durumunda bulunması ve geleneksel inanış ve pratiklerinin bozulmamış durumda olması, konunun araştırılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Anadolu'da yaşayan Türklerde ölüm adetleri, inanışları ve ölüme bakış üzerine yapılan bilimsel araştırmalar mevcut olmakla birlikte bu araştırmalar Anadolu'da bulunan tüm kültür topluluklarını kapsamamaktadır. Bu kültür mozaığının hepsini konu olarak ele almak çok geniş sınırlar barındıracaktır. Bu çalışmada bahsi geçen mozaığın en özgün ve dikkate değer parçalarından olan; Anadolu'da yaşayan ve kendilerini modern çağdan olabildiğince uzak tutmaya çalışan, dışı kapalı bir topluluk durumunda kalmayı tercih eden Anşa Bacılı Ocağında ölüm algısı, ölüm hakkındaki inanışlar ve ölüm ile ilgili uygulamalar ele alınacaktır.

Yöntem

Araştırmamızın amacı; kendine özgü anlamlar, süreçler ve işleyişlere sahip bir topluluk olan Anşa Bacılı Ocağı'nın ölüm anlayışını ve ölüme ilişkin tepkilerini, bakış açılarını, ritüellerini, kavramlarını anlamak ve yorumlamak olduğu için en doğru yöntem nitel araştırma yöntemidir. Nitel araştırma, genel olarak insanların sosyal dünyayı nasıl

kavradığını, tecrübe ettiğini, yorumladığını ve ürettiğini anlamayı amaçlayan araştırma türüdür. Nitel araştırmanın temel mantığının; insanların sosyal gerçekliklerini anlamak, bununla birlikte anlam kodlarını derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkarmak oluşu, bu yöntemi; Anşa Bacılı Ocağına bağlı Sıraç topluluklarının en önemli hayat evrelerinden biri olan, ölüme dair tüm anlamlarını ve geleneklerini ortaya çıkarmak istediğimiz bu çalışma için en doğru yöntem haline getirmektedir. Nitel araştırma öznel bir araştırmadır, genellikle kendine özgü ve istisnai durumlar üzerinde çalışma yapılırken kullanılır. Bu anlamda, Anşa Bacılı Ocağı Sıraç Alevileri bir araştırma nesnesi olarak nitel araştırmanın inceleme nesnelerine oldukça uyumludur. Araştırmamız, genelleme kaygısı gütmemekte, özgün olanı açıklama ve ortaya koyma amacı taşımaktadır.

Nitel gelenek bünyesinde amaçlı örnekleme yöntemleri, zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasına olanak sağlar. Bu bağlamda, olgu ve olayların keşfedilmesinde ve açıklanmasında yararlıdır. Araştırmamız, saha sınırları içinde topluluğun en bilgili ve/veya deneyimli bireylerine ulaşarak kültürel derinliğe sahip veriler elde etmeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda, nitel araştırmanın örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme kullanılmıştır. Konuyla ilgili en çok ve verimli bilgi sahibi kişi ya da kişilere ulaşılmış, verdikleri bilgiler ve yönlendirmeleri doğrultusunda diğer görüşmeciler belirlenmiştir. Böylelikle, görüşmeci sayısını kontrollü şekilde azaltarak ve minimum görüşmeden maksimum veri elde etmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda bu örnekleme çeşidi araştırmanın, sahanın genişliğinden kaynaklanan zaman dezavantajını dengelemiş, araştırmacıya vakit kazandırmıştır. Araştırma, nitel araştırmanın ilkelerine uygun olacak şekilde, Sivas, Tokat, Amasya ve Yozgat illerinde Anşa Bacılıların yoğun şekilde yaşadığı Durudere, Kınık (TOKAT, Almus); Nebiköy (TOKAT); Poyrazalan (TOKAT, Artova); Kuruçay (TOKAT, Zile); Topulyurt (SİVAS, Yıldızeli); Yavuşan (YOZGAT, Kadişehri); Davutevi (AMASYA, Göynücek) köylerinde doğal ortamında gerçekleştirilmiş, ocaklılar ile katılımcı gözlem ve derinlemesine görüşmeler yapılarak elde edilen veriler sonucunda yapılan analizler ile özgün ve doğru bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Konuya ilişkin genel-geçer bilgilerden çok, bireylerin düşüncelerine ve tecrübelerine dayalı, analitik bilgiler elde edilmesi için veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, Ocak mensubu bireylerin; kendilerini, birbirlerini ve ötekileri nasıl gördüğünü anlamamıza yardımcı olurken; aynı zamanda ölüm olgusunun dair

bakışların farklarını, benzerliklerini, kendi içinde değişmekte olan öğelerini, ötekilere ilişkin ortak ve farklı noktalarını ortaya koymamıza olanak sağlamıştır. Kaynak kişiler ile yapılan görüşmeler, ses kayıt cihazı ile kayıta alınmış olup sonrasında bu kayıtların deşifreleri yapılmıştır. Son olarak özverili bir şekilde elde edilen bilgilerin çözümlemesi yapılarak topluluk içerisinde ölüm olgusu anlaşılmalı ve yorumlamaya çalışılmıştır.

Sıraçlar/Anşa Bacılılar

Sıraçlar, Anadolu'da Tokat, Sivas, Amasya, Yozgat ve Çorum bölgelerinde bulunsalar da nüfus yoğunluğu bakımından Tokat'ın Zile ilçesinde ve bu ilçeye bağlı köylerde daha yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar. Sıraçlar, Beydili Türkmenlerine mensup Alevi bir topluluktur.¹ Osmanlı tahrir defterlerinde ise sıraçlar; *saraç*, *serrac*, *keçeli* ve *anşa bacılı* tabirleri ile geçmektedirler.² Sıraç toplulukları örf, adet, inanç ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Bu bağlılığın bir sonucu olarak kendi içlerinde evlenme oldukça yaygındır. Sosyal olarak birbirlerinden kopmamaları sayesinde de inanç sistemlerini örf, adet ve geleneklerini diğer topluluklara nazaran daha iyi bir şekilde muhafaza edebilmişlerdir. Yukarıda saydığımız bölgelerde nüfus olarak yoğun bir biçimde yaşayan Hubyar Sultan Ocağına mensup olan kişilere ve daha sonradan bu ocaktan ayrılan Anşa Bacılılara *Sıraç* denilmektedir.³ Sıraç kelimesi, bu iki Ocak için çatı görevi görmektedir.

Sıraç kelimesinin anlamı, kaynak kişiler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir; Sıraç, güçlü ışık, nur anlamına geliyor. Bizim millet sırcı olur o yüzden de deniyor. Sırrını hiç kimseye söylemez. Hiç kimseye sır açmadığı için sırrını aç derler aslında bizlere (Kuruçay, K.K.10, Topulyurt, K.K.4, Davutevi, K.K.1, Yavuşhan, K.K.18, K.K.6). Sıraç kelimesi, sır ve aç kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuş ve sırrını aç anlamına gelmektedir.⁴ Ketum, tutucu, sır saklayan ve gizli anlamında da yorumlanabilir. Kaynak kişilerin bu kelimenin anlamı için söyledikleri de bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca Sıraç kelimesi, çerağ, ışık, kandil, meşale ve doğruluk anlamlarını da taşımaktadır.⁵

¹ Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı, *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*, Kelebek Matbaası, İstanbul 2003, s.59

² Ali Selçuk, *Anşa Bacılı Ocağı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2007, s.43.

³ Nimet Okan, *Canların Cinsiyeti Alevilik ve Kadın*, İletişim Yayınları, İstanbul 2016, s.85.

⁴ Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı, s.160.

⁵ Orhan Yılmaz, *Sıraçlar Beydili Alevi Türkmenleri*, Veni Vidi Vici Yayınevi, Tokat 2009, s.15.

Araştırma sahamızda, bu ocağa mensup olmayan Bektaşî Alevileri ile konuştuğumuzda ise *Sıraç* kelimesini aşağılayıcı bir kelime olarak kullandıkları da gözlemlenmiştir. Aynı etno-dinsel topluluk tarafından kötü anlamda kullanılması sıraç kelimesinin ötekileştirmek için kullanılan yüzünü de gösterir niteliktedir. Anşa Bacılı Ocağı Babalarından Zileli Beşir Karakurt bu durumdan rahatsızlığını, ben bu yolu yani İmam Ali'nin yolunu sürüyorum sen ise, yoldan sapmışsın, sünnilleşmeye dönmüşsün bırak doğru olanı ben yapayım, sen bana neden sıraç diyorsun? doğru yolu sürdüğüm için mi? şeklinde ifade etmektedir. Araştırma sahamız içerisinde olan Durudere köyünden bir kaynak kişinin bu durum ile ilgili anlatımı şu şekildedir; Bize kötü anlamda sıraç diyorlar ama sıraç demek, kötü bir şey değil diyerek bu durumdan şikayetini belirtmektedir. Bu durumdan şikayetçi olsalar dahi bir başka ötekileştirme de Anşa Bacılılar tarafından yapılmaktadır. Anşa Bacılılar, kendilerinden olmayan Alevi Bektaşî topluluklarına karşı, karışık, bozuk ya da renkli anlamına gelen *Alaca* kelimesini kullanmaktadırlar. Anşa Bacılı Sıraçlar, inançlarının ve geleneklerinin etkileneceği düşüncesiyle diğer Alevi topluluklar ve Sünni köyler ile minimum safhada iletişime girmektedirler. Bu durumun sebebini de diğer Alevi topluluklarının bozulmuş olduğundan süre geldiğini aktarmaktadırlar. Anşa Bacılıların bu yöndeki tutumları diğer Alevi topluluklarının Anşa Bacılılara karşı belli bir mesafede durmasına neden olmuştur.

Anşa Bacılı Ocağı'nın Ortaya Çıkışı

Araştırmamıza konu olan Anşa Bacılı Ocağı, Hubyar Ocağının bir kolunu teşkil etmektedir. Özellikle, Tokat ilinin Zile ilçesine bağlı birçok köyde yoğun bir nüfusa sahip olan Alevi Ocağıdır. Ayrıca Sivas, Çorum, Amasya, Yozgat illerinde de Anşa Bacılı Ocağına bağlı köyler bulunmaktadır. Ocağın⁶ merkezi, Tokat'ın Zile ilçesine bağlı olan Acısu köyüdür. Köyün bağlı olduğu merkez ilçe Zile'ye uzaklığı, otuz altı km'dir. Bu köyün, Ocağın merkezi olmasının sebebi ise: Ocağın kurucusu olan Veli Baba ve Ocağın bugünlere dek süre gelmesini sağlayan, Veli Babadan sonra Ocağı ayakta tutan, Veli Baba'nın hanımı, Anşa Bacının tekkelerinin/mezarlarının bu köyde bulunuyor olmasıdır. Hubyar Ocağından ayrılan Anşa Bacılı Ocağının ortaya çıkışına, Osmanlı Devleti'nin izlediği tek tipleştirme yani sünnilleştirme politikası zemin

⁶ Alevi baba veya dedelerinin mensup olduğu soyu Hz. Ali ve Hz. Fatma'ya dayanan büyük ve köklü ailelere verilen isimdir. Sadece bu soydan gelmekte yeterli değil bu büyük ailelerin tam anlamı ile ocak olabilmesi için taliplerinin aksi halde ocak olma şartlarını sağlasalar bile ocak olarak kabul edilmezler. Rıza Yıldırım, *Geleneksel Alevilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, ss.228, 229.

hazırlamıştır.⁷ Osmanlı Devleti, 1826 yılında II. Mahmut döneminde, Alevi Ocaklarını kapatmış, Bektaşî ve Bektaşîler için önemli şahsiyetleri öldürmüş, sürgün etmiş ve Alevi Ocaklarının başlarına Nakşibendi şeyhleri yerleştirilerek sünnileştirmeyi ve Alevi toplulukları kontrol altında tutmayı amaçlamıştır. Hacı Bektaş'taki merkez tekkenin lideri sürgün edilmiş ve Nakşibendi şeyhi Hacı Mehmed Said Efendi merkez Bektaşî tekkesine tayin edilmiştir.⁸ II. Abdülhamit döneminde ise Panislamizm akımı ile Heterodoks bir yapıya sahip olan topluluklara karşı uygulanan bu politika daha da belirgin hal almıştır.⁹ Bu politikaların etkisinden Hubyar Ocağı da önemli derecede etkilenmiştir. Hubyar soyundan gelen Dedeler, Osmanlı ile iş birliği yapmış ve Osmanlı'nın sünnileştirme politikalarına destek olmuşlardır.¹⁰ Veli Baba da bu durumu öne sürerek, Anşa Bacılı Ocağı, Veli Baba Ocağı ve Kurdoğlu Ocağı olarak bilinen Ocağın temelini atmaya başlamış ve Hubyar Ocağından ayrılarak kendine talip¹¹ olanlar ile yolu sürmeye başlamıştır. Ancak yeni kurulan bu Ocak, Osmanlı Devleti'nin gözetimi altına girmekten ve incelemelerinden kurtulamamıştır.¹²

Sözlü geleneğe göre, Hubyar göçtükten/öldükten sonra Ocağın dağıldığı, yolun bozulduğu, insanların yozlaştığı ve yolun başına Veli Baba'nın geçtiği sonrasında ise Anşa Bacı'nın yolun başı olduğu Ocağın talipleri ve aynı zamanda kaynak kişilerimiz tarafından şu şekilde anlatılmaktadır; Hubyar göç edince Hubyar'ın insanları çok azıyor. Yolu bozuk olanlar ortaya çıkıyor, ben dedeyim diyor, Hakkullah¹³ istiyor. Senden benden alıyor zengin oluyor. İnsanlıktan çıkıyorlar. Veli Baba, şu Hubyar'ı bir araya toplayayım diyor yola gelenleri yola getiriyor. Veli Baba çıkıp dağılmak üzere olan ocağı açık seçik topluyor (Kuruçay, K.K.9). Hubyar'dan sonra Veli Baba yolun başına geçiyor. O'da dünyadan gidenden sonra yolu, tarikatı Anşa Bacı yürütüyor. Anşa Bacıdan sonra uşakları o göbek devrederek geliyor. Hepsi Kurdoğlu Ocağından sürüyor. Osmanlı döneminde Anşa Bacıyı Şam'a sürüyorlar. Şam'a giderken yanı sıra büyük oğlu Ali Baba, ortanca oğlu Hasan Baba ve Damadı İbrahim Baba bunların üçü gidiyor. O zaman orada bir sene mi iki sene mi kalıyor. Oradan beraat ettikten sonra tekrar

⁷ Ali Selçuk, s.61.

⁸ Mesut Ayar, *Bektaşilikte Son Nefes Yeniçeriliğin Kaldırılmasından Sonra Bektaşilik*, Giza Yayınları, İstanbul 2009, s.60.

⁹ Selçuk, s.96.

¹⁰ Orhan Yılmaz, s.32.

¹¹ Talip bir babaya ya da dedeye bağlı olan kişiye verilen isimdir.

¹² Selçuk, s.97.

¹³ Ocakzadelere verilen para, buğday, bulgur vb. hediyeler.

Acısu'ya geliyor. Şam'dan Anşa Bacı *Büyük Herif* olarak geldi. Şam'a giderken Osmanlı haber almak istemiş, gemide sürgüne gönderilen bir kadın var. O kadından bir haber verin demişler. Görevliler gidip bakmışlar yüzü peçeli bir kadın var. Yanına varıp peçeyi kaldırmışlar ki bir Kemalli adam burada öyle bir kadın yok, *Büyük Herif* var burada demişler. O yüzden büyük herif diyerek anıyoruz (Topulyurt, K.K.5, K.K.3, Kuruçay, K.K.9, K.K.10, Durudere, K.K.32, Davutevi, K.K.1).

Hubyar'dan sonra, yolun bozulduğu ve dağılmanın başladığı, yolun ilk hali ile sürülmesi gerektiği, bozulan yolu toparlayıp orijin haline döndürebilmek için Veli Baba'nın başa geçtiği kaynak kişilerce aktarılmaktadır. Veli Baba, Hubyar'ın sürdürdüğü yolu sürerek dağılmayı/değişmeyi önlemeye çalışmıştır. Veli Baba'dan sonra da Anşa Bacı ve oğulları bu görevi üstlenmiş ve gayelerinde de başarılı olmuşlardır demek yanlış olmayacaktır.

Osmanlı döneminde, uygulanan politikalara ve baskılara direnerek Veli Baba/Anşa Bacı Ocağı ayakta kalmayı başarmıştır. Hubyar'ın yolunu ilk hali gibi sürdürmeye çalışan bu Ocak, yaygın bir şekilde Anşa Bacılı Ocağı olarak adlandırılmaktadır. Veli Baba'nın dünyayı değişmesi (ölmesi) sonrasında Ocağın başına, Anşa Bacı geçmiştir. Ocağın dini lideri olduktan sonra Anşa Bacı'ya Osmanlı Devleti tarafından yöneltilen suçlamalar ve bu suçlamaların sonucunda Şam'a sürgün edilmesi¹⁴ ancak zaman içerisinde yöneltilen suçlamaların hepsinden aklanması, Ocağı ayakta tutması, bahsi geçen Ocağın ve bu Ocağa mensup taliplerin daha çok Anşa Bacılı olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. Anşa Bacı, Ocağın talipleri ve Ocakzadeler arasında *Büyük Herif* adı ile anılmaktadır. Büyük herif diye anılmasının sebebi ise; Osmanlı döneminde Şam'a sürgün edilmek üzere gemiye bindiği sırada *don değiştirerek* (görünüş, suret değişimi) erkek kılığına bürünmüş olmasıdır. Kaynak kişilerce anlatılan bu keramet, Anşa Bacının istediği zaman don değiştirebildiğini ve hem erkek hem kadın kişiliği olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, Anşa Bacının mitleştirilerek kutsal bir şahsiyet kimliğine bürünmesini sağlamıştır. Kutsal şahsiyeti sayesinde ise daha fazla kabul görmüş ve çevresinde ki talip sayısı giderek artmıştır.

Bu Ocağı, diğer ocaklardan ayıran en büyük özelliği, bir Alevi Ocağının başına ilk kez kadın liderin geçmiş ve kabul görmüş olmasıdır. Anadolu'da ki diğer Alevi Ocaklarına bakıldığı zaman yolun başında her zaman erkek bir lider olduğu görülmektedir. Ancak

¹⁴ Detaylı bilgi için Bknz. Selçuk, Anşa Bacılı Ocağı, ss.104, 111.

Anşa Bacılılar bu geleneğe uymayan ilk ve tek Alevi Ocağı'dır. Ayrıca Anşa Bacılı Ocağı'na bağlı olan Sıraç toplulukları ayrıldığı Hubyar Ocağı Sıraçları ile de farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar şu şekildedir;

- Anşa Bacılılar, düğünlerinde davul ve zurna çalmazlar. Ancak son zamanlarda orkestra çağırmaya başlamışlardır, (Kuruçay, K.K.8, Yavuşan, K.K.18) daha önceki dönemlerde sadece saz ile düğün yapılırdı.
- Dergâhta içki içmezler.
- Kurban olarak kesilen hayvanın eti ile içki içmezler.
- Dede'ye ise baba olarak hitap ederler. Bu yüzden de yer yer babacılar olarak adlandırılmaktadırlar.¹⁵

Yukarıda saydığımız farklılıklar, Anşa Bacılı Ocağının ortaya çıkışı ve Ocağın menşei olan Hubyar Ocağından farklı tutumlar sergilemeleri Anşa Bacılı Sıraçları'nın incelenmesi ve üzerine gidilmesi gerektiğinin bir göstergesidir. Bu bağlamda, merak edilen ve asıl konumuz olan Anşa Bacılı Sıraç Alevileri'nde ölüm, ölüme bakış, ölüm öncesi ve sonrası inanışlarının nasıl olduğu, bunun yanı sıra diğer Alevi topluluklar ve Anadolu'da yaşayan Alevi olmayan toplulukların inanışları ile aralarında ne gibi farklılık ya da benzerlikler olduğu incelenmeye çalışılacaktır.

¹⁵ Yılmaz, s.32.

1.BÖLÜM: BİR GEÇİŞ RİTÜELİ OLARAK ÖLÜM

1.1.Ölüm

Ölüm, insanın hayata geldiği an ile başlayan ve ilerleyen zamanlarda kavranan, kişinin yaşamının son durağıdır. Bilinmezliğin yanı sıra tehdit edicidir.¹⁶

Ölüm, yaşamın tam tersidir denilebilir. Öte yandan ölüm varlığın nedenini anlamlı kılan olarak da tanımlanabilir. Tüm topluluklarda farklı anlamlandırmalara rağmen ölüm kaçınılmaz bir sondur ve kendine toplum içerisinde ölümden sonra yapılan tüm ritüeller, kaçınmalar ve uygulamalar ile yer edinmiştir.¹⁷

Alevilik öğretisi için ölüm bu dünyadan ayrılış değil aksine kavuşmaya yöneliktir.¹⁸

Ölüm Anadolu'da, göç, yürüyüş ve yolculuk olarak da algılanmaktadır.¹⁹ Eski Türklerde ölüm, ruhun kesin olarak bedeni terk etmesi olarak görülmekteydi.²⁰

Ölüm somut anlamıyla, kişinin hayatının sona ermesidir; ancak insan topluluklarının inanış ve ritüellerinde, ölüm olayı da doğum ve düğün gibi bir geçiş ritüeli aşaması değerini taşımaktadır. Ölümden sonra da ölünün yaşayanlar ile bağlantısı devam etmektedir.²¹

Ölüm herkes için kaçınılmaz bir sondur. Bu yüzden ki ölüm, çevresinde toplanan adetler ve ritüeller ile kendisine bir kimlik kazanmıştır.²²

Anadoluda yaşayan Türklerde, ölüm ile ilgili inançlar ve etrafında toplanan ritüeller, zaman içerisinde değişen coğrafya ve ortamdan etkilenmiştir. İslam dini, Anadolu'da ağırlıklı bir biçimde kabul gören en yaygın dindir. Bu doğrultuda, geleneksel Türk

¹⁶ Edward Tryjarski, *Türkler ve Ölüm* (Çev. Hafize Er), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012, s.97.

¹⁷ Adem Sağır, *Ölüm Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017, s.15,21.

¹⁸ Cemal Şahin, *Alevilikte Hakka Yürüme Erkanı*, Eren Matbaacılık, Ankara 2015, s.14.

¹⁹ Gülden Sağol Yüksekaya, (2018). Türklerde Ölümün Algılanışı, Ölmek Karşılığında Kullanılan Kelimelerden Hareketle, s. 3, 35 In: Uçmağa Varmak, (Eds: Emine Gürsoy Naskali, Gülden Sağol Yüksekaya). Kitabevi Yayınları, İstanbul.

²⁰ Ünver Günay ve Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007, s.104.

²¹ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994, s.194.

²² Sedat Veyis Örnek, *Türk Halk Bilimi*, Bilgesu Yayınları, Ankara 2016, s.286.

inançları, İslam'ın belirlediği sınırlar içerisinde kendine yer edinmiş ve günümüze kadar ulaşabilmiştir demek yanlış olmayacaktır. Ölüm üzerine olan kavramlar zaman içerisinde İslami görünüme bürünmüştür. Ruh, ecel, cennet, cehennem, Azrail, sırat köprüsü vb. ad ve kavramlar bunlar içerisinde. Geçmişten günümüze kadar gelen geleneksel Türk inançları Anadolu'da kendini muhafaza edebilmiştir. Bunun en göze çarpanı ise ölüm fenomeni olarak karşımıza çıkmaktadır.²³

Ölüm, bir insanın madden bu dünyadan yok olması ve bilinmeyen bir noktaya ulaşmasıdır. Bu bilinmeyen ve kaçınılmaz olan sonun etrafında evrensel olarak birbirinden farklı ritüeller uygulanmaktadır. Ne zaman geleceği ve ne olacağını deneyimleyemediğimiz ölüm için uygulanan inanmaların başında ölüm öncesi inanışlar gelmektedir. Ölümün zamanını bilmek ve geciktirmek için insanoğlu tarafından inanmalar geliştirilmiştir. Araştırmamıza konu olan ve ölüm olgusunu inceleyeceğimiz toplumda da ölüm öncesi ve sonrası yapılan uygulamalar ve ritüeller bulunmaktadır.

1.2. Ölümün Ön Belirtileri

Yukarıda da belirttiğimiz gibi bilinmeyen korkulan olması ve zamanının bilinme isteği ile insanlar, hayvanların hareketleri, doğa olayları, rüyalar, psikolojik veya fizyolojik değişimleri gözlemleyerek ve yorumlayarak, bu belirtiler ile ölümü tahmin etmeyi amaçlamışlardır.²⁴ Dünyada ve Anadolu'da birçok toplumda olduğu gibi, Anşacılar da ölümü düşündüren inanışlar mevcuttur. Anşacılar, ölümün ön belirtisi olarak kabul edilen inançlar genel olarak hayvanlar, rüyalar ve fiziksel değişimler etrafında toplanmıştır.

1.2.1. Hayvanlar ile İlgili İnanışlar

Hayvanlar ile ilgili olarak; hayvanların normalin dışında beklenmeyen davranışlarından yola çıkılarak ölümün yaklaştığı düşünülmektedir. Hayvanların insanoğlunda olmayan yetenekleri, sezilerinin daha kuvvetli olması, şanslı ya da şanssız sayılmaları bu tür inanışların var olmasına ve evrensel bir çizgiye ulaşmasına zemin hazırlamıştır.²⁵

1.2.1.1 Köpek ile İlgili İnanışlar

Sezi yeteneği ve koruma içgüdüleri ileri derecede gelişmiş olan köpeğin bazı davranışları toplum içerisinde ölüm habercisi olarak yorumlanmaktadır. Özellikle, köpeğin ortada

²³ Mehmet Sercan Seçinti, "Gaziantep İslahiye Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri," Gaziantep Üniversitesi SBE (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gaziantep 2014, s.78.

²⁴ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2017, s.23.

²⁵ Sedat Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s.23.

hiçbir ses yok iken uluması topluluğa ait bireyler tarafından korkutucu olarak anlatılmaktadır.

Köpeğin ulumasını uğursuz sayıyoruz. Köpek uluyunca adam ölür derler. Benim beyim ölmeden önce köpek anca uluyor anca uluyor, bu hayırsız şey dedik. Eşim biraz durdu hastalandı öldü. Ölmeden önce köpek uluyordu. Evvelden beri öyle derler, köpek uluduğu zaman bir şey olacak derler. Uluduğu zaman köpeği azarlıyorum. Git kendi başını ye! diyorum (Kuruçay, K.K.11). Köpek, sahibinin başına bir hal geleceği zaman ulurmuş. Sahibini korurmuş uluduğu zaman (Poyrazalan, K.K.14, Nebiköy, K.K.26, K.K.29). Köpek yağmur yağarken ulursa, gece ulursa, yaşlı ölür deriz. Eğer sabah ulursa, genç birisi ölür deriz. Gerçekten de ölür. Gündüz ulduğunda genç öldüğüne ben çok rastladım. Ölecek kişinin kapısının yakınında ulur ya da cenazenin geçeceği yolda ulur. Öteki mahalleden gelecekse, ağzını o tarafa doğru çeviriyor. Aşağıdan gelecekse, aşağı doğru ulur (Yavuşan, K.K.20, K.K.15, Durudere, K.32, Topulyurt, K.K.2).

Kaynak kişilerden elde edilen verilere göre; köpek, ölümü sezi yeteneğiyle uluyarak haber vermekte ve köpeğin durduk yere uluması iyi sayılmamaktadır. Hatta köpeği olduğu yerden kovalayarak bu durumdan korunmaya çalışılmaktadır. Köpeğin uluma vaktine göre de ölenin yaşı ile ilgili tahminlerde de bulunulmakta ve köpeğin uluma yönüyle cenazenin hangi taraftan geleceği öngörülmektedir. Araştırma sahamızın tamamında köpeğin ulumasının, ölüm habercisi olduğuna inanılmaktadır. Anadolu'nun diğer bölgelerinde de köpeğin uluma biçimi ve zamanıyla ilgili inanmalar mevcuttur. Bu yerler başlıca Çankırı, Uşak, Merzifon ve Maraş'tır. Bu yerlerde köpek yalnızca salt uluması ile değil uluduğu yer ve yöne göre, uluma biçimine göre ve uluma zamanıyla ölümün habercisi kabul edilmektedir.²⁶ Muğla yöresinde ki Alevi Türkmenlerinde de aynı inanış görülmektedir.²⁷ Ahıska Türkler'inde köpeğin uluması ölüm habercisi sayılmaktadır.²⁸ Anadolu'nun birçok yerinde bulunan köpeğin ölümün haber vericisi olduğu inancı, Anıya Bacılılarda da tezahür etmektedir.

1.2.1.2.Baykuş ile İlgili İnanışlar

Baykuş halk arasında, harabe, yıkık dökük ve virane olmuş yerlerde öttüğü için ölüm ile ilişkilendirilen bir kuş türüdür. Anadolu'da dahil olmak üzere birçok toplulukta

²⁶ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s.24.

²⁷ Aslı Büyükokutan Töret, *Muğla Alevi Türkmen Kültürü*, Kömen Yayınları, Konya 2017, s.318.

²⁸ Zübeyr Kılıç, *“Viyana’da Yaşayan Türklerde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri”*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi SBE, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Muğla 2014 s.105.

genellikle baykuş ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir. Baykuş'a Türkler tarafından *ügi/üğü/ükü/ükkü* adı verilmektedir. Kaşgarlı Mahmut bu kuşun ismini *ügi* diye kaydetmiştir. Orta Asya'da ise baykuş için *üğü* ismi kullanılmaktadır.²⁹ Ağaçeri Türkmenlerinde baykuş, *ören kuşu* olarak adlandırılmaktadır.³⁰ Anşa Bacılılar içerisinde baykuşa yerel dildeki adı ile *körüğü* denilmektedir. Baykuş, Anşa Bacılılarda ölümü bildiren bir kuş olarak kabul edilmektedir. Baykuşu uğursuz sayarız. Eskiden beri öyle ölüm olacak derler o yüzden de uğursuzdur sevilmez (Poyrazalan, K.K.13, K.K.14, Durudere, K.K.30, K.K.31, Kuruçay, K.K.9, K11, Topulyurt, K.K.2, K.K.3, K.K.4, Davutevi, K.1).

Körüğü kuşu deriz o uğursuzdur, viranelerde öter öttüğü yeri de virane eder (Kınık, K.K.25 Topulyurt, K.K.5). Baykuş gelirden bacada öter, buralarda gezerse kötü sayar kovalarız (Kınık, K.K.23, K.K.24, Nebiköy, K.K.26, K.K.27, Yavuhasan, K.K.17 K.K.16). Benim amcamın kızı vardı, otuzlu yaşlarda, kalp krizinden vefat etti. Ölmeden evvel bana, evime baykuş girmiş, üç tane cüçük (yavru) yapmış dedi. Onu da komşularına sormuş. Onlar da amcamın kızına ya üç tane çocuğun olacak ya da haneni üç kişi paylaşacak demişler. Üç sene sonra ablam öldü, çocuğu olmadan öldü. Ablamın eşi başkasıyla evlendi. Onun çocuğu yok. O evi kendi eşinin üstüne miras geçmiş yine çocuğu olmadı, üç kişi bölüşmüş oldular (Yavuhasan, K.K.15). Baykuş, öttüğü yer, zaman ve yaşanılmış olaylar ile özellikle ölüm olayının habercisi konumundadır. Ölüm olacağına karşı duyulan korkudan dolayı kovalanmaktadır. Baykuş, ölüm ile o kadar ilişkilendirilmiştir ki Anşa Bacılılar arasında ilençlere dahi konu olmuştur. Birine kızıldığı zaman, evinde baykuş ötsün, bacanın boyunda baykuş ötsün deriz (Kuruçay, K.K.6, K.K.11, Durudere, K.K.31, Topulyurt, K.K.3). Baykuş, araştırma sahamızın dışında kalan fakat Anşa Bacılı Ocağına bağlı Sıraç köylerinden olan Zile'ye bağlı Kervansaray, Kuzualan ve Karacaören köylerinde de uğursuz sayılmakla beraber ulu kuş olarak da adlandırılmaktadır ve öldürülmesi yasaktır.³¹ Bu durumda, baykuşun topluluk üzerinde çift yönlü bir inanışa sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca baykuş, Anadolu'nun birçok yerinde ölüm ile ilişkilendirilmektedir. Muğla,³² Kayseri, Konya, Ankara, Afyon, Maraş ve Uşak bölgelerinde de baykuş, hem ötüş biçimi hem ötme

²⁹ Halil Ersoylu, *Türk Kültüründe Kuşlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015, s.88.

³⁰ Ali Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.262.

³¹ Selçuk, s.148.

³² Büyükokutan Töret, s318.

zamanı hemde öttüğü yerle ölümün habercisi sayılır.³³ Baykuş'un uğursuz ölüm kuşu olduğu inancı diğer Türk topluluklarda da görülmektedir. Kazaklar, Hazar Türkleri, Çepniler ve Uygurlarda baykuş, ölüm kuşu olarak kabul edilmektedir.³⁴ Nogay Türklerinde baykuş ölüm habercisidir. Baykuş bir bacaya konduğu zaman o evden ölü çıkacağı inancı vardır.³⁵

1.2.1.3. Karga ile İlgili İnanışlar

Karga, Türk inançlarında baykuş ve köpek gibi ölüm ile ilişkilendirilen hayvanlardan biridir. Karga, Yakut Türklerinde uğursuz sayılmaktadır. Karganın kötü bağırmasının sebebi ise mitolojik olarak Yakut Türklerinin milli destanı olan Er-Sogotoh destanında anlatılmaktadır.³⁶ Karganın ölümün habercisi olduğunu düşündüren hareketleri aynı baykuş gibi ötüş biçimi, öttüğü yer ve öttüğü zaman ile alakalıdır. Karganın gelip buralarda ötmesini haber getirmeye yorarsınız. Gelen haber iyi de olabilir ölüm haberi de olabilir (Topulyurt, K.K.2, K.K.4, Yavuhasan, K.K.19). Siyah karga gelip de kapıda öterse cenaze gelir derler bizim burada. Hiçbir nişanı olmayan hayvan kötüdür (Kınık K.K.23, K.K.24, Durudere, K.K.31, K.K.32, Nebiköy, K.K.27, K.K. 28, K.K.29). Topluluk içerisinde karga, öttüğü zaman, öttüğü yer, eve yakınlığı ve uzaklığına göre kötü sayılmaktadır. Karga'da, baykuş gibi iki yönlü bir inanışa sahiptir. Anşa Bacılılarda karganın haber getirdiği kabul edilir. Ancak bu gelen haber, iyi de olabilir kötü de olabilir şeklinde bir inanış bulunmaktadır. Karga'da baykuş ve köpek gibi sadece Anşa Bacılı Ocağına mensup insanlar tarafından değil Anadolu'da yaşayan diğer topluluklar içerisinde de aynı kötü imaja sahiptir.³⁷ Karga ile ilgili bu inanış Halep Türkmenlerinde de görülmektedir.³⁸

1.2.2. Rüyalar ile İlgili İnanışlar

Örnek'e göre, bilinçaltında şekillenen çeşitli görüntülerin simgesel birtakım çağrışımlar ile de desteklenerek gerek düşü gören gerekse yakınları için ölümün bir ön belirtisi şeklinde yorumlanması Anadolu'da yaygın bir biçimde mevcuttur. Rüyalar ile ilgili

³³ Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s.27.

³⁴ Erman Artun, *Türk Halk Bilimi*, Karahan Kitabevi, Adana 2011, s.202.

³⁵ Yaşar Kalafat, *Kırım Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 1999, ss.201,202.

³⁶ Ersoylu, s.87.

³⁷ Veyis Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s.28.

³⁸ Adnan Alabdullah, '*Halep Türkmenlerinde Ölümle İlgili Gelenekler ve İnanışlar*', Gaziantep Üniversitesi SBE, Gaziantep 2013 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s.30.

inancılar Anşa Bacılı Ocağında da oldukça yaygın bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Bu inanmalar şu şekildedir: Rüyanda sana şu kadar yaşayacaksın derlerse, on sene dendi ise on gün yirmi gün yaşarsın öyle yorumlarınız (Davutevi, K.K.1). Rüyamda, kalabalık görüyorum, adam çok oluyor yukarıdan aşağı geliyoruz ya da aşağıdan yukarı gidiyoruz. Bu gece kalabalık ile uğraştım filan yerde yine yakında bir cenazemiz olacak Allah hayırlısını versin diyoruz. On gün sürüyor sürmüyor bir cenaze oluyor. Rüyada, bulanık su görmek de kötüdür. Hısmını akrabayı görmek kötü sayılıyor. En yakının gelmesi, Babası, Dedesi, Anası, Bacısı neyse onlar çok kötü sayılır. Öyle görünce sabah gidip ya Cebraîl³⁹(horoz) keseriz ya da lokma götürürüz. Eğer ölen akraban seni çağırırsa, ölüm olacak diye yorumlarınız (Kuruçay, K.K.9, K.K.11, Poyrazalan, K.K.14). Rüyada sal⁴⁰ görmek cenaze görmek o kötüye yorumlanır. Silah atılmazsa korkunç bir şey deriz. Suyu duru görmek iyi sayılır ama bulanıksa kötü sayılır. Kan görmek iyi sayılmaz. Diş düşmesini iyi saymazlar hani bir parçan gidiyor diye onu kötü sayarız. Ölüyü görmeyi iyiye yormazlar. Ona bir lokma falan yaparlar. Odun, ateş, ekmek falan görürsen kötü bir durum olacağına inanırız (Topulyurt, K.K.3). Yılan görmek uğursuz sayılır, et yersen dert yersin hastalık çekeceğine inanırız. Odun getirmeyi, silah sesini, odun getirdin mi perdü (toprak atılmadan önce mezarın içine dizilen tahtalar) getirdiğine yorarız (Yavuşan, K.K.16, Durudere, K.K.31). Ben rüyamda göğsümden süt çıktığını gördüm babam öldü (Yavuşan, K.K.15). Rüyada en başta yılan görmek kötü, et görmek, Kömüş⁴¹ görmek, Kömüş ile Azrail bir tutulur kömüş görünce Azrail'i gördüm deriz (Yavuşan, K.K.19, Nebiköy, K.K.26). Kadını çıplak gördüğün zaman erkek cenazesi, erkeği çıplak görürsen kadın cenazesi gelir diye yorumlarınız (Nebiköy, K.K.27, K.K.29, Kınık, K.K.23). Kalabalık görmek, düğün görmek düğün görüldüyse kimin evinde ise düğün o evden ölü çıkacak deriz (Durudere, K.K.30, K.K.32).

Araştırmamıza sahamızda ki Sıraçlarda rüyalar ile ilgili inanışlar yukarıda verildiği üzere: Diş düşmesi, et yenmesi, kömüş görülmesi, kalabalık bir yer görülmesi, kadın ya da erkeğin çıplak görülmesi, silah görülmesi, köpek ısırması, düğün görülmesi, odun getirmek, kızak koşmak, çok gülmek, bulanık su, göğüsten süt çıkması, yılan görmek, sal görmek ve şu kadar yaşayacaksın gibi bir gün verildiğini görmek, ölen bir yakını

³⁹ Topluluk arasında horoza Cebraîl denilmektedir. Horoz için aynı adlandırma Tahtacı Alevileri arasında da yaygındır. Bkz. Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini İnancı Alevilik Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1992, s.47.

⁴⁰ Ölen kişinin mezarlığa götürülmek üzere konulduğu tahtadan yapılmış olan merdivene topluluk içerisinde sal denilmektedir.

⁴¹ Topluluk içerisinde Tokat ve çevresinde Mandaya *Kömüş* denilmektedir.

görmek ölüme ve hastalığa yorumlanmaktadır. Topluluk içerisinde doğrudan ölüm habercisi olarak kabul edilen rüyalar, kömüş görmek, çıplak kadın veya erkek görmek ve rüyada ölen bir yakınını görmektir. Bu rüyaların doğuracağı kötü sonuçlardan kaçınmak için lokma yapıp dağıtmakta ve bu şekilde ölüm olayının önüne geçileceğine inanılmaktadır. Sahamızda ki topluluk üyeleri tarafından ölümün ön belirtisi olarak kabul edilen rüyalar ile ilgili inanışlar Anadolu’da ki diğer inanışlar ile örtüşmektedir. Aynı inanışlar ya da benzer inanışlar Düziçinde⁴², Tahtacılar⁴³ ve Halep Türkmenleri⁴⁴nde de görülmektedir. Mandanın direkt olarak ölüm ile ilişkili kabul edildiği bir diğer yer ise Ankara’nın Çubuk ilçesidir..⁴⁵

1.2.3. Fizyolojik ve Psikolojik Değişimler

Halk inanmaları arasında hasta kişinin ölüp ölmeyeceğini tahmin etmek için dikkatli bir şekilde hastadaki fizyolojik ve psikolojik değişimler izlenerek sona yaklaşp yaklaşmadığını düşündüren inanmalar mevcuttur. Bu değişimlerde halk inanmalarında ölümün ön belirtileri arasında yerini almaktadır.

Araştırmamıza konu olan toplulukta fizyolojik değişimler ile ilgili inanışlar kaynak kişilerce şöyle aktarılmaktadır: Ölecek kişinin çok yaşamayacağı gözlerin çukurlaşması, kulaklarının incilmesi, parmak uçlarının beyazlamasından bilinir. Bizim burada, biri güzelse ve birden çirkinleşmişse ya da çirkin, zayıf ve kötü olan birisi güzel olmuşsa ölecek deriz (Nebiköy, K.K.26, Davutevi, K.K.1, Durudere, K.K.32). Yüz mimiklerinden, nefes alışından belli olur. Zor nefes almaya başlarsa ölümü yakındır (Kırmık, K.K.23, Kuruçay, K.K.11, Poyrazalan, K.K.13). Kırk gün önceden ölecek kişi, ya çok güzelleşir bir iyilik gelir derler ya da ölecek gibi omuzları düşmüş zayıflamış rengi dönmüş derler. Benim Şeref abim vardı, iyiydi birden çok kötü oldu zayıfladı bir anda gitti. Köyde genç bir çocuk vardı, çelimsiz, zayıf, kötü bir şeydi. Öldüğü sene, çok iyi olmuştu, kilo almıştı, yakışıklı olmuştu, bu kötü de bu yıl fena iyi olmuş derdik o sene öldü. Ya iyilik çeker insanı ya kötülük, şişman ise zayıflar zayıf ise kilo alır (Yavuşhan, K.15). Ölecek kişinin fizyolojik ve psikolojik değişimleri sadece Anşa Bacılılarda bulunmamaktadır. Muğla Alevi Türkmenlerinde de aynı inanışlar ve benzer

⁴² Davut Bülbül, ‘Düziçinde Geçiş Dönemleri’, Niğde Üniversitesi SBE, Niğde 2006 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s.79.

⁴³ Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, ss.263,264.

⁴⁴ Alabdullah, s. 32.

⁴⁵ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s.37.

inancılar bulunmaktadır. Ölecek insanın gözüne perde düşer, ölecek insanın el ve ayak tırnakları morarmaya başlar, bedeni sararır.⁴⁶

1.3. Ölümünden Kaçınmalar

Ölüm olayı yaşandıktan sonra toplulukta ölüm ağırlığı olmasın diye, yapılan işlemler bulunmaktadır. Bu işlemlerin sebebi ölü ağırlığı çökmesin diye yapılsa da bunların her biri ölümünden kaçınmak içindir. Ölünün arkasından evlerde ki su dolu kapları döker tazeleriz. Komşular falan hep döker tazeler evlerinde ki su dolu kapları. Çünkü Azrail o sulara elini yıkamış deriz. Toprak atarken kürek elden ele verilmez ölümün devamı olacağına inanırız. Cenazenin geçeceği yolda kırkı çıkmamış bebek var ise onu ya dip odaya götürürüz ya da mezarlıktan daha yüksek bir yere götürürüz (Nebiköy, K.K.26, Yavuhasan K.K.15). Cenazenin geçeceği yol üzerinde uyuyan varsa uyuyanlar uyandırılır. Cenaze evden çıktıktan sonra komşular kalır ve evi temizlerler cenaze çıkmadan ev temizlenmez dışarıya gübür (süpürülen pislik) atılmaz bizde (Kuruçay, K.K.6). Ölü yıkandıktan sonra su artarsa o suyu olduğu yere dökeriz kazanı ters çeviririz. Ölen birisini rüyamızda gördüğümüz de lokma yaparız ya da Cebail (horoz) keseriz. Evde kefen bulundurmamak iyi değildir. Kefeni alana değil o evden başka birine bir şey olacağını düşünüp, önceden kefen almayız (Topulyurt, K.K.4, Durudere, K.K.32, Poyrazalan, K.K.13, Nebiköy, K.K.28, Kınık, K.K.23).

Ölüme karşı duyulan korkudan kaynaklanan bu davranış ve ritüellerin tamamı ölümünden kaçınmak ve onun bir daha yaşanmasını önlemek veya geciktirmek içindir. Ölüm olayı gerçekleşikten sonra evin temizlenmesi Altaylı ve diğer şamanist topluluklarda da görülmektedir. Bu topluluklarda ölümünden sonra ki kırkıncı gün çadır şaman tarafından belirli ritüeller çerçevesinde temizlenmektedir. Aksi takdirde ölünün ruhunun gitmeyip, yaşayanlardan birini daha götüreceğine inanılır.⁴⁷ Bugün bu inancın izleri, ölüm olayından sonra evin temizlenmesi gerektiğini düşünen Anşa Bacılılarda devam etmektedir. Anadolu'da ölüm düşüncesinin verdiği korku ile birçok bölgede Sıraçlar içerisinde bulunan kaçınmalar ya da benzerleri görülmektedir. Tekirdağ'da ölü evinde ki yemekler ve sular boşaltılır. Mezarlık dönüşü dönüp tekrar mezarlığa bakılmaz. Bir evden iki cenaze çıkmış ise arka arkaya o evden üçüncü ölü çıkmasını diye bir yıl kurban kesilmektedir.⁴⁸ Rize ve Hopa'da yemek dolu kaplar boşaltılır. Sivas, Kayseri, Niğde,

⁴⁶ Büyükokutan Töret, ss.319, 320.

⁴⁷ Eröz, s.77.

⁴⁸ Artun, s.203.

Afyon'da cenaze evden çıkarılınca arkasından su dökülür. Sivas, Ankara, Trabzon ve Boğazlayanda ise ölenin yatağı toplanır ve yerine taş konur.⁴⁹ Muğla Alevilerinde mezarlıktan döndükten sonra ayakkabılarda kalan çamur, toprak ve toz tei Gece evden dışarıya süt, yoğurt, ekşi, tuz ve acı şeyler verilmemektedir.⁵⁰

1.4. ÖLÜM SIRASI

1.4.1. Ölenler Göçenler

Anşa Bacılı topluluğunda ölen kişiler, ölenler ve göçenler olmak üzere iki gruba ayrılır. Göçtü söylemi, Kurtoğlu Ocağı yaygın bilinen ismi ile Anşa Bacılı Ocağı babaları için kullanılmaktadır.⁵¹ Bu şahsiyetler, topluluk tarafından kutsal kabul edildikleri için öldüklerinde *öldü* demek yerine *göçtü* denilmektedir. Bu ocağa mensup olan taliplere ise kutsal bir şahsiyet olmadıkları ve baba soyundan gelmedikleri için öldü denilmektedir. Düz vatandaşı ölür (Kınık, K.24). Bizde babalara göçtü denilir, öldü denmez. Ruhu değişir ama yine de seni gözüyle görüyor diye düşünülür. Veli baba ölmüş mü? ölmemiş göçmüştür. Şu anda beni görüyor. Talip ölür, sen ben gibi insanlar ölüyor (Davutevi, K.1, Kınık, K.23). Kullar ölür ama dede/baba o sülale ehlibeyt sülalesi ölmez derler. Onlar don değiştirir o yüzden göçtü denir. Göçenlerin belli yerleri var oraya koyarlar orası ziyaret olur. Sofu⁵²lar ölür. Sofuların ayrı yeri olmaz. Babalara öldü demek bizde çok ayıp sayılır. (Topulyurt, K.K.5, Yavuşan, K.K.18, Nebiköy, K.K.26, K.K.29, Durudere, K.K.31, Kuruçay, K.K.8, K.K.6).

Gündelik hayatta talip ile baba arasında bulunan sınıfsal ayrım, ölüm olayı meydana geldikten sonra da babaya duyulan saygıdan ve onun kutsal şahsiyetinden dolayı söylemler ile devam etmektedir. Babalar topluluk içerisinde ki söylemlere göre göçer ve don değişir. Talip olanlar için ise öldü denilmektedir. Babaların sürekli olarak yaşayanların arasında bulunduğu ve kendilerini gördüğüne inanılmaktadır. Benzer bir

⁴⁹ Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, ss.47,49.

⁵⁰ Büyükokutan Töret, s. 320.

⁵¹ Selçuk, s.151.

⁵² Dünyevi işlerden kendini soyutlamış ve küçük yaştan itibaren din ve tarikat eğitimi almış, bağlı bulunduğu topluluğun tüm inceliklerini bilen kişiye Sofu denilmektedir. Sofular babalar tarafından seçilmektedir.

inaniş Altaylılarda bulunmaktadır. Altaylılarda tüm şamanların canları, ölümden sonra yer yüzünde varlığını sürdürmeye sahip *körmösler* grubuna girmektedir.⁵³

Babalar ile talipler arasında toplumsal sınıf farklılığının yanı sıra mezar yerlerinde de farklılıklar görülmektedir. Baba mezarları talip ile yan yana olmamaktadır. Babalar genellikle Acısu, Üçkaya, Karşıpınar köyünde ki mezarlıklara defin edilmektedir. Babaların mezarları hep bir arada toplanmıştır ve onların mezarları toplulukta türbe olarak kabul edilmektedir.⁵⁴ Bu mezarlar/türbeler ziyarete dönüştüğü için topluluğun üyeleri tarafından adak ve kurbanlar sunulmaktadır. Göçenler ve ölenler için sadece öldü/göçtü söyleminde değil cenaze işlemlerinde de farklılıklar mevcuttur. Ölenler ve göçenler arasında ki diğer farklara yıkama bölümünde yer verilecektir

1.4.2. Ölüm Anı

Anadolu'nun hemen hemen genelinde bir kişinin öleceği anlaşıldığı vakit kişi sağ tarafına doğru döndürülür. Kuran okunur hasta konuşabiliyorsa hastaya tövbe ettirilir. Ezan okunur ve tekbir alınır. Hastaya sık sık ıslak bir pamuk ile su verilir.⁵⁵

Anşa Bacılılarda ise ölecek kişinin yanında mutlaka biri bulunur. Bu kişi hastanın genel ihtiyaçlarını karşılamak için oradadır. Ayrıca isteyen ve bilen bir kişi hastanın başında düvaz imam okur. Hasta kişinin başında, kalabalık bir şekilde beklenmez. Kişinin canının ürkeceği ve kolay çıkmayacağı düşünülür. Ölüm olayı gerçekleşikten sonra diğer hizmetlerine başlanır (Kuruçay, K.K.10, Kınık, K.K.23, Topulyurt, K.K.2).

1.4.3. Ölümün Duyurulması

Türk topluluklarında ölüm olayı yaşandığı zaman ilk iş, bu durumdan yakın çevredeki ve uzaktaki akraba ve dostlara ölüm haberini ulaştırmaktır. Kazaklar da çadıra erkek öldüyse beyaz bayrak, kadın öldü ise siyah bayrak dikilmektedir.⁵⁶ Ölüm olayı meydana geldikten sonra ölüm haberinin duyurulması Anadolu'da çeşitli şekillerde olmaktadır:

- Ölü sahipleri tarafından
- Komşular tarafından
- Camilerden sela verdirerek

⁵³ A.V Anohin, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, (Çev, Zekeriya Karadavut ve Jannet Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya 2006, s.25.

⁵⁴ Selçuk, s.154.

⁵⁵ Artun, s.203.

⁵⁶ Tryjarski, ss.166,167.

- Hoparlör ile
- Gazetelere ilan verilerek
- Radyo, telefon, telgraf vb. aracılığıyla⁵⁷

Araştırma sahamızda ölüm olayının duyurulma biçimi:

Köyden ya da İstanbul'dan biri öldüyse hemen anons yapılıyor. Anonsu muhtar veya köyün bekçisi yapıyor. İstanbul'dan biri öldüyse de derneğimiz mesaj atıyor burada mezarı hazırlanıyor (Kuruçay, K.K.8, K.K.6). Hakka kavuştuktan sonra komşuların birbirine söylemesi ile uzaktaki akrabalara ise telefon ile duyurulur. O evdeki cenaze sahibine destek sağlamak için yakınları yanında sabaha kadar oturur (Yavuşhan, K.K.16, Topulyurt, K.K.4). Anons yapılmaz ise köy bekçisi haber eder (Kınık, K.K.25, Durudere, K.K.32).

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra, ölen kişinin bilinmeyene ulaştığını ve son görevlerin başlaması amacıyla ölüm olayı çevreye yukarıda da kaynak kişilerin anlattıklarından yola çıkarak, anons, telefon, adam çıkartma ve kulaktan kulağa yani ölümü duyan kişinin diğer kişiye söylemesi ile duyurulmaktadır. Eğer ölen kişi köy dışında ölmüş ise şehirlerde kurulan köy dernekleri tarafından köy muhtarına telefon ya da mesaj yoluyla bildirilip köylüye duyurulması sağlanmaktadır. Ölüm olayının gerçekleştiği ev sakinleri, ilk olarak yakın akraba ve komşularına haber etmektedirler. Ölü sahiplerinin yalnız bırakılmaması ve diğer işlemlerin hazırlıklarının yapılması için komşular sabaha kadar ölüm olayının gerçekleştiği evde kalmaktadır.

Anşa Bacılların yaşadığı köylerde cami olmadığı için Alevi olmayan köylerde ve karışık bir biçimde yaşanan şehirlerde yaygın olan camilerden sela verdirerek ölüm haberini duyurma görülmemektedir.

1.4.4. Ölen Kişiye Yapılan İlk İşlemler

Ölüm olayı gerçekleştikten sonra, ölen kişi için yapılacak olan hizmetlere başlanmaktadır. Bu hizmetler, Anşa Bacıllar içerisinde Anadolu'da genel olarak yapılan uygulamalar ile örtüşmektedir. Ölümün ardından ölüye yapılan işlemler toplulukta şu şekildedir: Ölünün gözü açık ise gözü kapatılır. Üzerinde ki elbisesi çıkartılır. Görüntü çirkin olmasın diye, çenesi ve ayak baş parmakları bağlanır. Daha

⁵⁷ Örnek, *Türk Halk Bilimi*, s.293.

sonra *rahat dōşeğine* konulur. Ölen kişi, bedeninde şekil bozukluğu olmaması için sert bir zemine battaniye serip cesedi üzerine yatırırız. Cesedin üzerine cecim⁵⁸i örteriz. Ölen kişi için yapılan bu yere, rahat dōşeği deriz (Durudere, K.K.32, Yavuhasan, K.K.16). Şişmesin diye, üzerine bıçak ya da demir parçası koyarız. Eğer köyde morg var ise morga götürülür yok ise evinde rahat dōşeğine alınmış bir şekilde bekletilir. Ölüm olayı yaz mevsiminde olmuş ise ölüyü evin en serin odasına alır ve ölünün şekli bozulmasın, katılığı gitmesin gevşemesin diye, odaya soğutucu koyarız (Yavuhasan, K.K.16, Kınık, K.K.23, Davutevi, K.K.1, Durudere, K.K.30, Kuruçay, K.K.6, Poyrazalan, K.K.14, Topulyurt, K.K.5, Nebiköy, K.29). Ölen kişiye uygulanan bu işlemlere bazı Bektaşî topluluklarında *ölünün mühürlenmesi* denilmektedir.⁵⁹

1.4.4.1. Yıkama

Türk topluluklarında geçmişten günümüze kadar ölen kişiyi yıkama konusunda farklılıklar göze çarpmaktadır. Animist- Şamanist ve Lamaist Tuvalılarda ölen kişi yıkanmamaktadır. Yakutlar da ise yıkama işi korkulan bir iştir ve bu işi yapması için görevli insanlar vardır. Koyballarda, ölen kişi cinsiyet fark etmeksizin kadınlar tarafından yıkanır.⁶⁰

Anadoluda da ölünün yıkanması işlemi genel olarak yapılmaktadır. Bu işlem, gassallar, hocalar, bu işi bilen insanlar, dini bütünler ve eğer bunların hiçbiri yoksa ölü evinden kişiler ya da komşuları tarafından yıkanır.

Ölünün yıkandığı yerler, içinde bulunulan şartlara göre değişiklikler göstermektedir. Camide, evin avlusunda, evin bahçesinde, çadırdaki, hastane gasilhanesinde, mezarlık gasilhanesinde, kapalı bir yerlerde ölünün yıkama işlemi yapılmaktadır.⁶¹

Anşa Bacılı Ocağında, ölünün yıkama işlemi taliplere uygulanırken baba ve sofular yıkanmasına ihtiyaç duyulmayan şahsiyetlerdir. Babalar yıkanmıyorlar, onları yıkamaya gerek yok ki yol adamı onlar. Sofular ve Bacı⁶²lar da yıkanmaz. Kuran okumasını istemeyen talip olursa o kişinin cenazesini Düvaz İmam ile kaldırıyoruz (Durudere, K.K.30, K.K.32, Topulyurt, K.K.5). Dayım göçmeden dedi ki; yavrum bana Kur'an okutma, kulağında kalsın kızım dedi. Hoca cenazeye gelmişti, dedim ki vasiyeti var

⁵⁸ Bir çeşit dokuma kilim.

⁵⁹ İsmail Metin, *Alevilikte Cenaze Kaldırma*, Parşömen Yayınları, 2010 İstanbul, s.48.

⁶⁰ Trjyarski, s.171.

⁶¹ Örnek, *Anadolu Folklarında Ölüm*, ss.62, 63.

⁶² Babaların eşlerine Bacı denilmektedir.

Kur'an okunmayacak. Deyiş, düvaz imam sürdüler kaldırdılar. Ocakzade olduğu için sofı kaldırdı (Topulyurt, K.K.2). Dışardan evlilik yapan baba olursa o zaman yıkanıyor (Kınık, K.K.25). Talip olanlara, yıkama yapılır ama babalar ve iç makama gitmiş sofular yıkanmaz. Dört kapı kırk makamı tekmil eden sofular var bunlara iç makam sofusu deriz onlar yıkanmazlar. Aslında ben karşıyım yıkamaya, ben senin alacağını vermedikten sonra, beni altı ay suyun içinde bekletsen ne olacak? Ben senede bir pir önünden geçtikten sonra yıkanıyorum, temizleniyorum (Kuruçay, K.K.7).

Kaynak kişilerin aktardıklarına göre; yıkamanın toplum içerisinde ki anlamı temizlenme, günahlarından arınma olarak görülmektedir. Babalar temiz ve günahsız oldukları için yıkama işlemine tabi tutulmamaktadır. Topluluk içerisinde babaların yıkanmadığını bilmeyen taliplere de rastlanmıştır. Babalar Düvaz İmam ile kaldırılıyor. Kuran ile kaldırılmıyor. Babalar illaki yıkanır, yıkanmadan olmaz (Poyrazalan, K.K.13, K.K.14). Talip için ise durum farklıdır, taliplere yıkama işlemi araştırma sahamızın tamamında yapılmaktadır. Yıkama işlemini yaparken Düvaz İmam ve bildiğimiz duaları söylüyoruz. Kadınsa ben yıkıyorum. Erkekse onun için çevre köyden hoca getiriyorlar. O hoca yıkıyor, cami hocası değil. Arapça okumayı bilen bizden birisi. Mevtanın hakkını helal ettirmek için, mevta yıkanırken helale harama baktıysa affeyle Allah'ım deyip üç sefer gözlerine su koyuyoruz. Üç sefer ağzına su koyarız, boğazından bilerek ve bilmeyerek haram lokma geçtiyse affeyle Allah'ım diyerek. Üç sefer ellerine su koyarız helale harama bulaştıysa affeyle Allah'ım deriz. Yıkamada her yerine su değer sonra kurularız. Önceden herkes yıkıyordu cenazeyi mesela bir tane bayan öldü, ortalık çevrilir herkes yıkardı ama şimdi öyle olmuş ki insanlar ölüden bile çekiniyorlar gelmiyorlar. Korkuyor insanlar, yardım etmek için benimle iki kadın daha giriyor, onlar ile yıkıyoruz. Eşi dostu geliyor suyunu koyuyor helallik alıyorlar. Eğer su artarsa da olduğu gibi dökeriz o suyu kullanmayız. Eskiden bizim cenazelerimizi, babalar sofular kaldırırdı. Çevre köylerden gelenler olurdu onların tepkilerinden hocaya döndük. Baba cenaze kaldırmaz deyip bizi kınıyorlardı. Bizde bu adeti değiştirdik (Kuruçay, K.K.6, K.K.10). Ölen kişi cem evinin morgunda yıkanıyor, eğer vasiyet ettiyse o zaman evinde yıkanıyor. Özellikle bayanları, akrabaları yani kızı gelini evladı neyse onlar yıkıyor. Ama erkekleri hoca yıkıyor. Eşi, dostu bir tas su dökmek isterse döküyor. Suyu genelde Haranlı kazanımız var, kazanda kaynatıyoruz. Su artarsa kazanı ters çeviriyoruz olduğu yere. Eskiden yıkama suyunu pınardan getirirdik, getirirken tek elle taşırdık şimdi o adetler bitti gitti. Suyu ölen erkek ise erkekler, kadın ise kadınlar getiriyordu

(Poyrazalan, K.K.13, K.K.14, Topulyurt, K.K.3, Kınık, K.K.24, K.K.25, Durudere, K.K.30, Nebiköy, K.K.27). Cenazeye abdest aldınıyoruz. Yıkarken bildiğin duaları okuyorsun, üç sefer sağ tarafını, üç sefer soluna tarafını yıkayıp işlerini bitiriyorsun. Su değmedik yer kalmıyor. Sabun, lif, koku ve yıkamada kullanılan tüm malzemeleri yakıyoruz, kirlendiği için başkasında kullanılmaz (Topulyurt, K.K.4). Köyde olan cenaze eğer evinde öldüyse doktor gelene kadar bekleniyor. Muayene ediyor rapor tutuyor. Sonra yıkanması için eski bulgur kaynatılan büyük kazanlar var. Haranlı deriz o kazanı kapıya koyarız. Yıkama suyunu mümkün mertebe köyün çeşmesinden getiririz.⁶³ Ölen kişinin birinci derece yakınları karısı, kızı, çoluğu çocuğu ya da bacısı en yakınları onu yıkarlar. Yıkayıp da eline sabun alıp yıkama olmaz, üzerine sadece su atarlar. İsteyen mevtaya elini sürer. Bizim burada kapıda, garaj gibi kapalı bir yerde ya da evinin bahçesinde yıkanıyor (Yavuşhan, K.K.19, K.K.16, Davutevi, K.K.1).

Anşa Bacılılar da yıkama işlemi kadına kadın, erkeğe erkek tarafından uygulanmaktadır. Yıkama işleminde yukarıda da bahsedildiği üzere göçenler ve ölenler arasında farklılık görülmektedir. Yıkanmasına ihtiyaç duyulan kişiler genellikle hoca tarafından yıkanmaktadır. Cami hocası olmamasına dikkat edilerek aynı etno- dinsel kimliğe sahip kişi/hoca yıkama işlemi için çağırılmaktadır. Kadınları ise bu işi bilen bir kadın ya da akrabası olan kadınlar yıkamaktadır. Yıkayıcı olarak hoca çağırılması araştırma sahamızın tamamını kapsamamaktadır. Yavuşhan ve Davutevi köylerinde hoca çağırılmamakta yıkama işlemi çocukları ya da yakın akrabaları tarafından yapılmaktadır. Yıkama işleminde ki bu farklılıklara neden olan bir diğer durum ise çevre köyler ile girilen etkileşim ve bu etkileşim sonucunda çevre köylerden alınan tepkiler ve kınamalardır. Yıkama işleminin yapıldığı yerlerde de değişiklikler göze çarpmaktadır. Araştırma sahamızın tamamında ölen kişinin yıkanacağı yer ölenin vasiyeti doğrultusunda cemevi, ölen kişinin evi ya da evinin bahçesi olmak üzere değişiklik göstermektedir. Fakat geneli itibariyle cem evinde bulunan morglarda yıkama işlemi yapılmaktadır. Yavuşhan köyünde bu durum genelden biraz daha farklıdır. Ölen kişi, köyde morg olmasına rağmen morg'da değil kendi evinin garajında, bahçesinde, avlusunda yıkanmaktadır. Eski geleneği devam ettirmek için böyle bir uygulama yapılmaktadır. Sıraçlar da yıkama yapılmayan kişiler: Baba, Bacı, Eci ve iç makama giden Sofulardır. Bu durumun temelini, Babaların ocaklı olması ve bunun yanı sıra

⁶³ Bu geleneğe benzer bir gelenek ise Ufa Valiliğinde ki Orhun Tatarlarında görülmektedir. Tryjarski, s.174.

onların yol adamı olmalarından kaynaklı olarak günahsız olduğu düşüncesi oluşturmaktadır. Bu kişilerin temizlenmeye ihtiyacı yoktur. Ayrıca Baba, Sofu, Bacı ve Eci⁶⁴lerin cenazelerinin hiçbir safhasında Kur'an okunmaz. Göçen kişilere düvaz imam, Sofu, Baba, Bacı ve Eci tarafından okunmaktadır. Göçen kişinin yanına üç kişi girer. Üç kişiden ikisi cenazenin sağında ve solunda durur. Sofuda duasını eder. Bu törene *Hak ile halallaşma* denilmektedir. Sonrasında bu üç kişi göçen kişinin elbisesinin üzerinden kefenleme işlemini yapar.⁶⁵ Baba, Bacı, Sofu ve Ecilere okunan düvaz imam ve deyişlere birkaç örnek verecek olursak:

Düvaz 1

Ezel bahar yaz ayları gelinci

Akar derelerden sel aman mürüvvet

Muhammed Ali'ye aman deyinci

Cümle günahlarımızdan geç aman mürüvvet

Hasan Hüseyin'dir şehitler başı

Onlar için döksek kan ile yaşı

Kerbela çölünde kurdun savaşı

Şehitler şahısın sana aman mürüvvet

İmam Zeynel idi zindana giren

Serini başını Bakır'a veren

İmam Cafer idi ilmini bilen

Affeyle ilmini kul aman mürüvvet

Musa Kazım idi yola hak bakan

İmam Rızaydı kitaba çeken

Taki'ye Naki'ye dertlerin döken

⁶⁴ Eci ise kadın Sofudur. Ecilerde erkek sofular gibi tüm incelikleri derinlemesine bilmektedirler. Yılmaz, s.21.

⁶⁵ Selçuk, s.152.

Hasan ol Askeri sana aman mürüvvet

Sefil yol ise eksikliğin bilinci

Vakit tamam derler Mehdi gelinci

Medet mürüvvet deyip dara duruncu

Cümle kusurlarımızdan geç aman mürüvvet

Ya Allah ya Allah ya Muhammet ya Ali ya Ali ya Ali

Ayırma katarından yolundan didarından

Ya şahı merdan (Topulyurt, K.K.2).

Düvaz 2

Pervaneyi aşk oduna yandıran

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Dalga vurup deryaları coşturan

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Mansuru da berdar idi bastıran

Çekip Zülfikar'ı taşı kestiren

Miraç'ta resule nişan gösteren

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Faniymiş şu dünyanın ötesi

Söylerim sözümün var mı hatası

İmam Hasan Şah Hüseyin'in atası

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Zeynel'in payını zindanda veren

Muhammed Bakır'ın gönlüne giren

Mahrum kalmaz dergahına yüz süren

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Musa-ı Kazımda İmam Rızasın

Mümine ikrar münafığa cezasın

Taki Naki her dertlere devasın

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Hasan ol Askeri nuru Hüdasin

Muhammed Mehdisin şah evliyasın

Elinde Zülfikar ehli kazasın

Mürüvvet şahı merdan sana sığındım

Şah Hatay'ım ziyan etmez karından

Herkese bir sevda vermiş serinden

Sırat köprüsünden

Mürüvvet şahım sana sığındım (Kuruçay, K.K.7).

Düvaz 3

Evvel Allah dedim açtım gözümü

Gözüme Muhammed Ali göründü

Hasan Hüseyin'e sürdüm yüzümü

Gözüme Muhammed Ali göründü

İmam Zeynel'den bir dolu içtim

İmam Bakır ile kaynadım coştum

İmam Cafer gibi bir pire düştüm

Gözüme Muhammed Ali göründü

Musa-ı Kazım چراغی yanar

İmam Rıza'nın nurları döner

Bunları sevenler cennete gider
 Gözüme Muhammed Ali göründü
 Muhammed Taki makamda yatar
 Çağırın kulların carına yeter
 Yetiş Aliyyül Naki sen bizi kurtar
 Gözüme Muhammed Ali göründü
 Ol Hasan Askeri Mehdi'de tamam
 Doksan bin erler ya on iki imam
 Ayetin içinde kuranda duran
 Gözüme Muhammed Ali göründü
 Hulusiyem ezberine diline
 Biz gideriz erenlerin yoluna
 Hacı Bektaş beraber bile

Gözüme Muhammed Ali göründü (Yavuhasan, K.K19).

Deyiş 1

Sabah oldu kutlu günler doğuyor
 Hata ettim Hüda için bağışla
 Efkar ettiğine nurlar yağıyor
 Hata ettim Hüda için bağışla
 Eyüp Peygamberin aziz başı için
 Yakup Peygamberin göz yaşı için
 Gözlerinin yaşı taşları deldireceği için
 Hata ettim hüda için bağışla
 Mansur'un çektiği darın hakkı için

Halil'in yandığı narın hakkın için

Hasan Hüseyin'in yolu hakkı için

Hata ettim Hüda için bağışla

Yağan yağmur eser yellerin için

Divanına dergahına giden kulların için

Ağzı dualı mümin kulların için

Hata ettim Hüda için bağışla

Himmet eylen eğri yola gitmeyim

Ahretimi dünya için satmayım

Tövbe bir daha böyle hata etmeyim

Hata ettim Hüda için bağışla

Harman mı olur süpürgesiz yabasız

Talip mi olur rehbersiz babasız

Kul hatasız olmaz hata tövbesiz

Hata ettim Hüda için bağışla

Eyidir Şah Hatayi'm artıyor dertler

Bunca günahları ya Ali tartar

Yetiş medet mürüvvet dardakileri sen kurtar

Hata ettim Hüda için bağışla (Topulyurt, K.K. 4).

Deyiş 2

Ol ahret evinden bize gel oldu

Canlar bizim için ağlamasınlar

Yaratandan geldi bize bu işler

Canlar bizim için ağlamasınlar

Muhammedin nuru alem güneşler
 Ahiret hakkını helal edin gardaşlar
 Canlar bizim için ağlamasınlar
 Üstümüzde dönen bir bölük duman
 Yüklendi beyhanam gidiyom hemen
 Kılavuzum önümde on iki imam
 Canlar bizim için ağlamasınlar
 İsa peygamber divanda vezir
 Her nerede çağırsak orada hazır
 Meyyitimi yudu boz atlı Hızır
 Canlar bizim için ağlamasınlar
 Şu Derviş Alim'e bir gün gel olur
 Şu iki cihanı iniltin alır
 Bizi arayanlar ahrette bulur
 Canlar bizim için ağlamasınlar (Topulyurt, K.K.5).

Deyiş 3

Ruh hakkı görüp de hacı olunca
 Yedi melek sağ yanında duruncu
 Hak emredip şu cihana gelinci
 Ezelinden mehman olduk bu hana
 Bu hanın yapısı hakkın yapısı
 İki direği var yedi kapısı
 Alım satım eder üçlerin birisi
 Kilidi var sağ yanında

Kilidi var açana
 İndim cevran ettim hanın yüzünü
 Dünya kadar önü ile uzununu
 Ben beni fehmedeli açtım gözümü
 Aşık ile bu doludan içene
 Doğru yürü marifette izanda
 Arifler mefektir tartar nizamda
 Daha ne arıyon türlüğü sende
 Sorgu yoktur pîr elinden içene
 Gülistan bağında açıldı bir gül
 Ağlar figan eder tek garip bülbül
 Cenazem bezirgân ceset bir handır
 Bakmıyon mu şu faniden göçene
 Kul Yusuf'um aşk gemisini gark etme
 Hasbihalini haslar ile denk etme
 Her sofuya matahını gösterme (Davutevi, K.K.1).

1.4.4.2. Kefenleme

Kaşgarlı, ölü beylerin ve hanların üzerine örtülen bir kumaş olarak *esük* kelimesini vermektedir. Croce'un gözlemlerine göre ise Türkler cesedi çarşafa sararak gömmektedirler. Esük kelimesi, Minusinsk ve Orhun yazıtlarında da geçmektedir.⁶⁶ Bu yanıyla eski Türklerde de kefenleme işleminin olduğu görülmektedir.

Anadolu da kefenleme işlemi neredeyse tüm topluluklarda yapılmaktadır. Ölünün defin edilmeye hazırlanması için yıkama işleminden sonra yapılan ikinci işlem kefenlemedir. Kefenleme işlemi, yıkanan kişinin vücudu temiz havlu ile kurulandıktan sonra önceden

⁶⁶ Jean Paul Roux, *Eski Çağ ve Orta Çağda Altay Türklerinde Ölüm* (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s.241.

hazırlanmış olan kefene sarılır. Kefen, erkeklerde üç parçadan kadınlarda ise beş parçadan oluşmaktadır.

Erkek kefeni parçaları; ahret gömleği, eteklik ve sargıdan oluşurken kadın kefeni gömlek, eteklik, sargı, başörtüsü ve göğüs örtüsünden oluşmaktadır.⁶⁷

Anadoluda ki Müslüman Türklerin hayatta iken yaşam kurallarını belirleyen Diyanet İşleri Başkanlığı, ölen kadın veya erkeğin nasıl kefenleneceğini de belirlemektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı'na göre;

“Erkek Ölünün evvelâ lifâfesi temiz bir yere döşenerek üzerine gülsuyu veya haram olmayan diğer güzel kokulu bir su serpilir. Lifâfe'nin üzerine de izâr döşenip yine koku serpilir, onun üzerine de gömlek döşenir ve kokulanır. Havlu ile kurulanmış olan ölü, muvakkat bir örtü ile örtülü olduğu halde gömlek üzerine yatırılarak gömleğe sarılır. Bundan sonra evvelâ sol, sonra da sağ tarafında izâr ve lifâfe ile birbiri ardınca vücudu kapatılır. Açılmak ihtimali varsa, belden bez bir kuşakla bağlanır. Kadın ölünün kefeni de aynı şekilde serilir ve kokulanır. Ölünün, evvelâ memeleri bezle bağlanır, üzerine gömleği sarılır. Saçları, gömlek üzerine çıkarılır. Sonra başörtüsü, izârı, lifâfesi ve hırkası ile sarılıp üzeri bez kuşakla bağlanır. Erkek ve kadın kefenlendikten sonra varsa altındaki kilim veya seccade ile kapatılarak, yoksa kefenle tabut içine konularak musallaya (cenaze namazı kılınacak yere) götürülür.”⁶⁸

Araştırmamıza konu olan Sıraç topluluğunda kefenleme işlemi değişkenlik göstermektedir. Kefenleme işini bazı köylerde hoca yaparken bazı köylerde ise ölü sahipleri yapmakta ya da bu işi bilen bir kişi tarafından yapılmaktadır. Kadını kadınlar erkeği ise erkekler kefenlemektedir. Bizim köyde kadınları ben kefenliyorum. Üç kat kefen biçeriz eskiden bir kat biçiyorlardı. Bize, İstanbul'da Kazım Karabekir Cemevi'nde dedelerimiz öğretti. Bir alt çarşaf, bir üst çarşaf, bir de iç gömleği var. Erkeklerin kefeni uzun oluyor. Bayanların kefeninin arka tarafı uzun oluyor ön tarafı ise biraz daha kısa oluyor, eksik etek olduğu için. Kefenini teneşirde biçiyoruz. Kefenin boğazını kafasının geçeceği kadar kesiyorum. Eskiden iğne ile dikip tek kat sarıyorlardı şimdi biz öğrendiğimiz kadarıyla dikmiyoruz. On dört metreden biçiyoruz. Kafa tarafından ve ayak uçlarından bağlıyoruz. Belinden de iki tane kuşak bağlıyoruz. Kuşak mevtayı mezarlığa indirirken tutmak için evine yerleştirtince kuşağını çözüyorlar

⁶⁷ Şahin, s.21.

⁶⁸ Örnek, Anadolu Folklorun Ölüm, s.67.

(Kuruçay, K.6). Ölen kişi erkekse erkeklerden bu işi bilen biri kefenliyor. Bir iç gömleği, bir dış gömleği oluyor. Eğer kefen artarsa o artan parçayı da mezara koyuyoruz (Nebiköy, K.K.27, K.K.28, Kınık, K.K.25, Kuruçay, K.K.9, K.K.12). Erkeğin kefenini de kadınlar biçiyor. Kadınında erkeğinde kefeni üç kat oluyor (Poyrazalan, K.K.14). Toplulukta, kefen katı değişkenlik göstermektedir. Bazı köylerde kefenin üç kat, bazı köylerde ise iki ya da tek kat olduğu kaynak kişilerden elde edilen bilgiler ışığında saptanmıştır. Alınan kefenin metresinde de farklılıklar görülmektedir. Önceden cenaze olayı yıkama falan hepsi on dakika içinde biterdi. Çarşafa ya da battaniyeye sararlar merdiven ile götürürlerdi. Şimdi öyle değil değişti. Üç kat, on iki metre kefen. Mezara indirmek için, baş, ayak ve göbek kısmında bağlar oluyor mezara indirdikten sonra o bağları çözüyoruz. Bizim adetimizde *cecim* var. Kefenledikten sonra ona sararız. Sonra tabuta yerleştiririz. Cecimi mezara koymayız onu geri alırsınız (Topulyurt, K.K.4). Kefeni beş metre alırız. Beş metre bezi ikiye bölüp iğneyle dikiyoruz. Baş kısmını ve ayak kısmını dikmiyoruz. Bağlanması için, kefenin başında yarım metre ip bırakıyoruz. Ondan sonra cenazeyi cecime sarıyoruz. Sala koyup mezarlığa götürüyoruz (Yavuşan, K.K.18, K.K.16, K.K.19). Bizim burada kefenleme hoca tarafından yapılır. İsteyen kefenlenmeden önce kadınsa *üçpeş*⁶⁹, erkekse yeni bir takım elbise giydirir. Hoca onun üstüne kefeni sarar (Durudere, K.K.32).

Kefenleme işleminde ki farklılıkları şu şekilde açıklamak yanlış olmayacaktır; Kefen, topluluk içerisinde eskiden beri var olan geleneksel bir uygulama değildir. Eskiden kefen yerine çarşafa sarma ya da battaniyeye sarma geleneği varken. Günümüzde diğer topluluklar ile girilen etkileşimler sonucu değişimler başlamış ve kefen, topluluğun içine sonradan dahil olmuş olan bir uygulama olsa gerekir. Yılmaz'ın sıraclar üzerine yaptığı araştırmada defin ile ilgili verdiği bilgiler de görüşümüzü destekler niteliktedir. Yılmaz'ın verdiği bilgiye göre; ölen kişiye kefen sarılmamakta, ölen kişi doğrudan takım elbisesi ile defin edilmektedir.⁷⁰ Ölen kişiye elbise giydirmeye, Sıraclar içerisinde yaşanan ufak değişimler ile hala varlığını sürdürmektedir. Ölüye elbise giydirmeye, Askıs ırmağı havzasında yaşayan Türkler olan Beltirler'de ve Oğuz Türklerinde de görülmektedir.⁷¹ Anadolu'da yaygın olarak uygulanmasa da Sıraclar dışında da ölen

⁶⁹ Sıraç kadınlarının giydikleri yöresel kıyafete verilen isim. Ayrıca üçpeş için Bkz, Esen Beyazıt Çağlayan, *Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetler*, Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990, s.s24,25.

⁷⁰ Yılmaz, s.101.

⁷¹ Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, s.184.

kişiyi elbise giydiren topluluklar bulunmaktadır. Muğla'nın Milas ilçesi ve Aydın ilinin Söke ilçesine bağlı köylerin bazılarında ölen kişiye elbise giydirme durumu varlığını korumaktadır.⁷² Bunun yanı sıra Tahtacı Türkmenlerinde de bu uygulamaya günümüzde hala devam etmektedir.⁷³ Gagauzlar ise ölüyü yıkadıktan sonra ölüye temiz giysiler giydirmektedirler.⁷⁴ Diğer Alevi ve Sünni topluluklarda ölen kişiye elbise giydirme durumu görülmemektedir.

1.4.4.3. Cenazenin Kaldırılması

Ölen kişiye uygulanan ilk işlemlerden sonra yıkanması gereken bir kişi ise yıkandıktan sonra kefenlenir ve artık ölü tabut veya sala konularak mezarlığa götürülecektir. Anşa Bacılı Sıraçlar'da iki biçimde cenaze kaldırılmaktadır. Bunlardan ilki Sünni geleneğe uygun biçimde cenaze kaldırmadır. İkincisi ise Orta Asya Türkmen geleneklerine göre cenazeyi kaldırmadır. Bu gelenekte kişinin ölümü duyurulduktan sonra ölen kişiye yeni elbiseleri giydirilir. Mezara yatak serildikten sonra yastık konulur, ölen can mezarda ki bu döşegin üzerine konulduktan sonra üzerine yorganı örtülür. Mezar tahtası dizilir, toprak kapatılır ve sofı düvaz ve deyişlerini okur. Bu topluluklarda, Sünni cenaze kaldırma geleneklerinin aksine Kur'an okunmaz.⁷⁵ Ölünün mezarına yatak serme, yorgan örtme gibi uygulamalara Muğla Alevi Türkmenlerin de ve Tahtacı Alevilerinde rastlanmaktadır.⁷⁶ Anşa Bacılı Ocağında cenazenin kaldırılma işlemi biraz karışık bir haldedir. Tek bir biçimde cenaze kaldırılmaması bu karışıklığa sebep olmaktadır. Ölen kişilerin cenazelerinin kaldırıldığı yerlerde de topluluk içerisinde farklılıklar görülmektedir. Cenaze cem evinden kaldırılıyor. Cem evinden mezarlığa götürülüyor. Evinde yıkayan da oluyor. Onu da evinin önünden helallik alıp götürüyoruz (Poyrazalan, K.K.13, Nebiköy, K.K.27). Salın üzerine cecimi sereriz ve cesedi cecimin arasına koyarız. Sonrada ölen kişiyi taşıyacağımız sala belinden, göğsünden ve ayak kısmından bağlarız ki taşırken düşmesin diye. Eğer evinde yıkanmış ise ters çevrilmiş haranlı kazanın üzerine sal denilen merdiven ile ölü konulur. Orada yıkandığı yerde bir helallik alınız. Oradan da omuzumuza alarak mezarlığa görürüz. Bizim köyde tabut olmasına rağmen sal ile götürürüz. Atadan Dede'den öyle gelmiş. Ama İstanbul'da

⁷² Mustafa Talas, 2009, Mehmet Eröz'de Ölüm Adetleri Üzerine Bir Çalışma, <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/54/mtalas> (Erişim tarihi, Temmuz 2019).

⁷³ Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, s.270.

⁷⁴ Sağır, s.187.

⁷⁵ Ali Kenanoğlu ve İsmail Onarlı, s.242.

⁷⁶ Büyükokutan Töret, s.326.

ölmüş ise onlar tabut ile geldiği için onları sala koymayız tabut ile götürürüz (Yavuhasan, K.K18, K.K20).

1.4.4.4. Cenaze Namazı

Yıkama, kefenleme ve cenazeyi kaldırmadan sonra ki işlem cenaze namazıdır. Cenaze namazı araştırma sahamız içerisinde ki köylerin bir kısmında sünni geleneğe göre kılınırken, bir kısmında ise bu geleneğe göre kılınmamaktadır. Cenazeyi defin etmeden hoca ayakta olarak bir cenaze erkanına durun diyor ellerini açtıyor. Buda bizim ayakta cenaze namazımız diyor. Eskiden öyle bir şey yoktu. Benim ablamın kaynatası kaldırıyordu. Öyle bir şey yoktu yeni yeni çıktı. İşte çevre köyler böyle kaldırılmaz cenaze dediler. Bizi kınadılar. Dedeler kaldırdığı zaman, dua edildiği sırada yere çökülüyor. Hoca kaldırırsa, öyle ayakta duruluyor. Cenaze namazını ayakta kıldırıyorlar (Kuruçay, K.K.11, K.K.10). Cenaze namazını hoca kıldırıyor. Musallaya koyuyoruz, hoca önde oluyor o anlatıyor önce ne yapılacağını, sonra o ne yaparsa onu yapıyoruz. Fatiha bilen mi var? sanki bizim köyde (Durudere, K.K.32).

Cenaze namazı için bir anlatı:

Cenazeyi getirip musallaya koyduktan sonra, canlar cenaze namazı kılacağız derim. Cenaze namazı önce niyet ve dört tekbirdir. Cenaze namazı boyunca okunması gereken dualar okunur. İlk niyet sonra Allahuekber der ellerini kaldırırsın sonra göbek hizasına götürürsün. Bu sırada namaza katılanlar hep arkama dizilirler ve aynısını yaparlar. Sonra ikinci tekbir alınır ama burada eller kaldırılmaz. Üçüncü tekbirde alındıktan sonra, dördüncü ve son tekbir alınır tekbirden sonra eller yana bırakılır. Baş selamı verilir sağ ve sol tarafa. Cenaze namazı dik namazdır. Kafa yukarı aşağı çok oynatılmaz o zaman cenazeyi inkar etmiş olursun. Ölen kişi kadınsa hatun kişi niyetine, erkeksen er kişi niyetine, çocuksa kız çocuğu niyetine ya da oğlan çocuğu niyetine deriz (Topulyurt, K.K.4, Kuruçay, K.K.12).

Araştırma sahamızda Kuruçay, Topulyurt, Poyrazalan, Kınık, Nebiköy ve Durudere köylerinde cenaze namazı Sünni inanca göre kılınırken Yavuhasan ve Davutevi köylerinde cenaze namazı farklıdır. Eski inanç, örf adet ve geleneklerine bağlı kalmayı başarmış olan bu sıraç köylerinde cenaze sofu tarafından düvaz imam okunarak dualanır. Eğer ölen kişi topluluğa karşı, yola karşı suç işlemiş ya da intihar etmiş ise o kişinin cenazesini sofu dualamaz. O kişiye düvaz imam bilen sıradan bir talip dua okur.

Bu kişilerin cenazesinde Sofu hiçbir işe karışmaz. Bizde, Sünnilerin kıldığı gibi cenaze namazı yok. Sofunun arka tarafına geçip saf tutmayız. Cenazeyi gömdükten sonra herkes diz üstüne gelir. Cem şeklinde dururuz cemal cemala geliriz. On iki imamı sayıp düvaz imam süreriz. En son orada ki herkes birer avuç toprak atar. Sofu ondan sonra toprağı bol devri daim olsun der, çıkar geliriz (Davutevi, K.K.1, Yavuhasan, K.K.19, K.K.18).

Araştırma sahamızda cenaze namazı, topluluk içerisinde farklılık göstermektedir. Bunun sebebi nüfusu az olan köylerde bu işle görevli olan bir yetkili sofı olmamasıdır. Bu köylere, cami hocası olmayan ama Kur'an ya da Arapça dua okumayı bilen ve Sünni olmayan hocalar çağırılmaktadır. Bu durumda hakka yürüme erkanında değişikliklere yol açmaktadır. Nüfusu kalabalık olan ve sofı bulunan köylerde ise duaz imam ile kaldırılmaktadır. Anadolu'nun genelinde uygulanan cenaze namazından farklı bir namaz kılınmaktadır. Sıraçlar içerisinde bu farklılıklara neden olan diğer bir konu ise; diğer çevre köyler ve sakinleri ile etkileşimden kaynaklanan; kınama-beğenmeme durumudur. Kaynak kişiler, aynı inanç sistemi içerisinde olanların (Bektaşî) dahi düvaz imam ile kaldırılan cenazeyi eleştirdiklerini belirtmişlerdir. Çevre köylerle ve farklı mezhepten insanlar ile seyrek etkileşime geçen köylerin bu yönde bir çekincesi olmadığı da gözlemlenmiştir. Nüfusu kalabalık olan köylerde ise sofı olduğu için ve diğer köyler tarafından ayıplansa bile nüfusun yoğun olması sebebiyle kendi içlerindeki toplumsal dayanışma daha büyük oranda olduğu için gelenekler ve inanç uygulamaları daha sağlıklı ve sürdürülebilir nitelik taşımaktadır. Fakat nüfus yoğunluğu düşük köyler; evlilik alışveriş vb. gibi etkileşimler hususunda çevre köylere daha bağlı ve bir anlamda muhtaç oldukları için kınama ve eleştirilerden daha çok etkilenmektedir. Örneğin, cenaze namazında nüfus yoğunluğu fazla olan köyler, nüfusu az olan köylere kıyasla; daha kalabalık katılım, kabul ve etkileşim sağlayabilmektedirler. Bu da tüm ölüm ve cenaze süreçlerini tarihsel ve kültürel dokuya uygun olarak daha yoğun ve derin şekilde yaşayabilmelerine ve bunun sonucunda inanç ve değerlere daha çok sahip çıkma eğilimi gösterebilmelerine kaynak sağlamaktadır. Bu durum dini ve kültürel geleneğin sürdürülebilmesinin köylerdeki nüfus yoğunluğuna bağlanması sonucunu doğurmaktadır. Sonuç olarak cenaze namazında farklılık olmasının üç temel nedeni saptanmıştır:

- Nüfus

- Çevre köyler ve diğer mezhepler ile etkileşim
- Bu görevi yerine getirecek bir sofunun bulunmaması.

Saydığımız bu üç temel nedene ek olarak çok yaygın olmamakla beraber Bektaşî, Anşâ Bacılı ve Hubyarlı insanların bir arada aynı yerleşim yerinde yaşamasının da gelenek ve inanç sisteminde farklılıklara yol açtığı söylenebilir. Araştırma sahamızda sadece Kınık kasabasında bu üç ocağa mensup talipler bir arada yaşamaktadırlar.

1.4.4.5. Helallik Alma

Helallik alma, ölen kişinin bu dünyada, bir alacağı vereceği ya da kırgınlığı küskünlüğü olan var ise o kişiden rızalığını almak için yapılan bir işlemdir. Bu işlem için ölünün aklanması da denilebilir. Ölen kişi ile içerisinde yaşamış olduğu topluluğun son karşılaşması cenaze erkanının bu safhasında olur. Araştırma sahamızda ki Sıraçlar'da ölen kişinin arkasından helallik alma işlemi; cem evinde, ölen kişinin evinde ve mezarlıkta olmak üzere üç farklı yerde yapılmaktadır. Evinde ya da cem evinde düvaz imam dediğimiz sofı ya da o an için sofı yoksa, on iki imamları bilen, düvaz okuyan bir kişi duasını okur. Sonra sorar, Konu komşu hakkınızı helal ediyor musunuz? Üç sefer bunu söyler, orada bir helallik alınız. Oradan gelir mezarlığa mezara yerleştirip mezar toprak ile doldurulduktan sonra mezar başına toplanınız. On iki imamlar söylenir, düvaz okunur. Ondan sonra dua eden kişi sorar; konu komşu hakkınızı helal ediyor musunuz? Üç seferde orada sorar, üç sefer helal olsun deriz. Eğer ölen kişi tarikattan geçmediyse sofı ona dua okumaz sıradan vatandaş okur. On iki hizmette olan hiç kimse okumaz duasını (Yavahasan, K.K.20, K.K.19, K.K.16, Davutevi, K.K.1). Helallik işleminden önce topluluğa karşı helallik alacak hoca ya da sofı hem dini hem sosyal ilişkileri içinde barındıran bir konuşma yapmaktadır. Canlar diyoruz, benim teneşirde canım hak yolunda beraberce bu dünya da ömür sürdük, yedik, içtik, konduk ve göçüyoruz. Emir haktan geldi. Bir içim suyun, bir lokma ekmeğinin, yedi adım yolun, bir tebessümün, bir gülümsemenin, bir merhabanın ve bir kolay gelsin demenin, beraberce yaşadığımız zaman içerisinde birbirimizden alışveriş yaptığımız, bir ödünç ekmeğin, beraber yaşadığımız bu köyde beraberce soluduğumuz bu havanın bile birbirimiz üzerinde hakkı var dem bu dem zaman bu zaman aramızdan ayrılan bu gardaşımıza hakkınız helal edin. Her canlı ölümü tadacaktır. Burada önemli olan kul hakkı ile hakkın huzuruna çıkmamaktır. Burası öyle bir geçit ki şahı merdan bu geçitten herkesin geçeceğini söyledi. Komşular burada önemli olan şey, ölmeden önce ölmeyi

bilmek, ölmeden önce ölmeyi bilmek ney, senin hakkına riayet edeceğim, sana saygı duyacağım, komşunun hakkını yemeyeceğim ve yerde bir şey bulmuşsam cebime koymayacağım getireceğim belli birine teslim edeceğim. Eline, beline, diline, aşına ve eşine sahip olacağım biz bu felsefeye uyacağız. Ölmeden önce ölmek bu. Hak ve hakikati özünde gören ve bu yüzden en el hak diyen molla Mansur'un yetmiş iki millete bir nazar ile bakıp eline, diline, beline, aşına ve eşine sahip çıkmasını kendisine ilke edinen dini sevgi kiblesi insan, kitabı Kur'an mazlumun yanında zalimin karşısında duran ve de şimdi hakka yürüyen bu can kardeşimiz razılık ve rızalık için sizlerin huzuruna geldi. Bucan kardeşimizin, eli elde yüzü yerde, özü dar-ı mansurda, Hak Muhammed Ali dergahında, gözü cem erenlerinde, kulağı pirde, sizlere hakkını vermeye döktüğünü doldurmaya, ağlattığını güldürmeye ve yıktığını kaldırmaya geldi. Sizlerden de hakka yürüyen bu can kardeşimizden ağrınmış incinmiş gücenmiş kimler varsa, dile gelsin bile gelsin, bile gelsin Allah rızası için hakkını istesin. Burada beklenir ki biri çıkarsa diye. Sonra dile gelsin bile gelsin hakkını istesin yoksa Allah eyvallah deyin üç sefer. Bu can kardeşimiz hakka yürüdü nasıl bilirsiniz üç sefer iyi biliriz. Hakkınızı helal ediniz. Helal olsun üç sefer söylenir ve helallik alma biter (Topulyurt, K.K. 4).

Topluluğa mensup köylerde genellikle cem evinde ve mezarlıkta olmak üzere iki defa helallik alınmaktadır. Bu duruma ek olarak eğer ölen kişi evinde yıkandı ise evinde helallik alınır ve evinden mezarlığa götürülür. Başka bir helallik verme biçimi ise; mevta yıkandıktan sonra helallik suyu olarak adlandırılan ölen kişinin kendinde hakkı olduğunu düşünen ve su dökmek isteyen herkes mevtaya bir tas ile başından ayağına doğru su dökerek de helallik verebilir. Su dökme esnasında su durmadan tek dökülmelidir.

1.5. MEZAR

1.5.1 Mezar Kazılması

Anşa Bacılılarda mezar kazılma işi parayla yapılmamaktadır. Bu iş için belli görevli kişiler bulunmamaktadır. Ölüm olayının duyurulmasının akabinde mezar gönüllü olarak kazmak isteyenler tarafından kazılır ve mezarın ölen kişinin ailesinden daha önce ölmüş olan kişilerin yanında ya da yakınında olmasına dikkat edilmektedir. Mezar erkekler

tarafından kazılmakta, kadınlar mezar kazma işleminin hiçbir safhasına katılmamaktadırlar.

Mezar derinliği ölen kişinin cinsiyetine göre farklılık göstermektedir. Kadın mezarı göbeğe kadar, erkek rezeğe kadar. Kadının mezarı biraz daha derin oluyor. Mezarı yeterli derinlikte kazdıktan sonra alt tarafını oyuyor, evini yapıyoruz ve cesedi kible tarafına çevirip koyuyoruz. Mezarı, köyden gönüllü olarak gidip kazarız. Mezar kazımı için para pul alıma yok bizde (Davutevi, K.1, Topulyurt, K.K.3, Poyrazalan, K.K.14). Mezar kazıldıktan sonra *ev* ya da *küçük ev* olarak adlandırılan, mezarın tabanından kible tarafına doğru bir girinti/sapıtma yapılmaktadır. Ölen kişi mezarda bu sapıtmaya konulmaktadır. Bizde ev yaparlar. Mezarın altına doğru koyulur, sağ tarafının üzerine yatırılır. Yönü kibleye doğru geliyor. Birde kafası düşmesin diye topraktan, yastık yaparız (Yavuhasan, K.19, Kuruçay, K.K.8). Ölüyü sapıtmaya koyarak saklama eski Türlerde ki mezarın saklanması ve yerinin belli olmaması geleneğinden gelmektedir. Bu şekilde olan mezarlar Muğla Alevi Türkmenlerinde⁷⁷ve Tahtacılar da görülmektedir.⁷⁸ Ayrıca Anadolu da genellikle Mersin, Aydın ve Antalya bölgelerinde yaşayan Varsak Türkmenlerinde de mezar, alt güney tabanından içeri doğru oyulmaktadır.⁷⁹ Eğer kazılan mezar yerinden eski bir mezar ya da kemik çıkarsa oraya metelik yani para atılmakla beraber o kemikler toplanarak mezarın bir köşesine konulur. Bu uygulamanın sebebi, daha önce oraya defin edilmiş olan kişiden mezarı satın almak ve hakkını ödemektir. Aslında bu ritüel bir çeşit helallik alma olarak da yorumlanabilir. Mezarı eştin kemik çıktı oraya defin edilir fakat oraya tutar bir metal para atarsın. Ondan sonra gömersin, senden burayı ben satın almışım gibi, o kişi hakkını helal etsin diye orayı satın alınız, onun hakkını veriyoruz (Kuruçay, K.K.12, K.K.9, Durudere, K.K.30, Yavuhasan, K.K.20, K.K.19). Kadın erkek mezar farklılığı araştırma sahamızda Kuruçay, Yavuhasan ve Durudere köylerinde sadece derinliği ile değil toprak kapatıldıktan sonra ayak ve baş ucuna dikilen tahtalar ile de farklılık göstermektedir. Ayrıca Yavuhasan köyünde, mezar taşlarına kişinin mesleğini ve inancını belli eden semboller yapılmaktadır. Bu semboller mezarlara, ölen kişinin vasiyeti üzerine ya da mezarı yaptıran aile fertlerinin isteğine göre yapılmaktadır. Kadının mezarının ayak ucunda ki tahtaya çatal yapılır, erkeğin tahtası sivri olur onun kadın mı erkek mi

⁷⁷ Büyükokutan Töret, s.324.

⁷⁸ Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, s.273.

⁷⁹ Ahmet Gökbil, *Anadolu'da Varsak Türkmenleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2007, s.145.

olduğunu o tahtadan bilirsın. Bizde ev yaparlar. Mezarın altına doğru koyulur, sağ tarafının üzerine yatırılır. Yönü kibleye doğru geliyor. Birde kafasını koymak için, yastık yaparız (Yavuşan, K.21 Kuruçay, K.K.10, Durudere, K.K.32). Topulyurt, Yavuşan ve Durudere köylerinde ki mezar görsellerine araştırmamızın ekler kısmında yer verilmiştir. Araştırma sahamızda ki Kınık ve Nebiköy köylerinde mezar kazımı köylüler tarafından değil kepçe tarafından yapılmaktadır. Bizim burada kepçe eşıyor. Eskiden kazma ve kürek ile köylü kazardık. Kadının mezarı normalde derin olurdu ama ona şimdi dikkat eden yok. Eskiden kadın göğse, erkek göbeğe kadar kazılırdı. Mezarı kepçe de kazsa evini yaparız (Kınık, K.K.23, K.K.25, Nebiköy, K.K.28, K.K.29).

1.5.2. Defın

Ölen kişı kefenledikten sonra Sıraçlar arasında cecim olarak adlandırılan kilim içerisine sarılıp Tabuta ya da Sal⁸⁰'a koyarak mezarlığa getirilmektedir. Defın esnasında cecim mezara konulmamaktadır. Ölüyü kilime ya da battaniyeye sarma Antalya ve Aydın yöresinde ki Varsaklarda da uygulanan bir gelenektir.⁸¹ Mezarlığa getirilirken tabut ya da sal'a konan ceset, cenazeye katılan erkekler tarafından omuz üzerine alınır. Tabutu ya da salı taşıyan kişiler birkaç adım attıktan sonra başka bir kişı ile yer değişir. Ölen kişı mezarlığa kadar bu şekilde taşınmaktadır. Cesedin baş kısmı gidilen yöne doğru gelmektedir. Önceden kazılan mezara mevta yerleştirildikten sonra üzerine toprak gelmemesi için mezara tahta dizilir. Bu tahtalara sıraçlar arasında perdü denilmektedir. Mezara perdü dizildikten sonra mezar toprak ile kapatılmaya başlanır. Mezar kapatılmadan önce ve kapatılmaya başlandığı sırada, ölümün bulaşıcı olduğundan yola çıkarak, ölüm olayının devamının gelmemesi için defın esnasında yapılan birtakım uygulamalarda bulunmaktadır. Ölenin gözüne, gözünü toprak doyursun diye bir miktar toprak atılmaktadır. Mezara toprak atılan kürek elden ele verilmemektedir. Kürek, toprak atan kişinin elinden başka vücudunun hiçbir yerine değmemelidir. Kürek yere bırakılmakta ve diğer toprak atacak kişı küreği yerden almaktadır. Elden ele verilirse ölümün devamının geleceğine inanılır (Yavuşan, K.K.16, Nebiköy, K.K.28, Kuruçay, K.K.9). Mezara toprak atılan küreğin elden ele verilmemesi Anadolu'da, Ankara'nın Çubuk ilçesinde ve Erzurum'da uygulanmaktadır.⁸²

⁸⁰ Topluluk içerisinde ölünün konulduğu tahtadan yapılmış merdivene sal denilmektedir.

⁸¹ Gökbel, s.144.

⁸² Örnek, *Anadolu folklorunda Ölüm*, s.51.

Anadoluda Sünni inancın hakim olduğu topluluklarda öğle ve ikindi vakti cenaze kaldırılmaktadır. Anşa Bacılılarda, ölen kişinin defin işleminin tam bir zamanı bulunmamaktadır. Bizde definin saati yok ezan okunmuyor ezan beklenmiyor (Durudere, K.K.31, Kuruçay, K.K.10 Topulyurt, K.K.4). Ölen kişi gün içerisinde herhangi bir zaman diliminde gömülebilir. Cenazenin defin edilme saati Türkmenistan Türkmenlerinde de gün içerisinde herhangi bir saatte yapılmakta ve ölen kişi gece gömülmemektedir.⁸³Yerin göğün mühürlenmesi inancından dolayı Sıraçlar'da gece gömmek yasaktır. Eğer kişi akşam üzeri veya gece ölmüş ise evinde ya da morgda ertesi sabaha kadar bekletilir. Şehir dışından gelecek yakın akraba eş dost varsa onlar beklenir ve o kişilerde katıldıktan sonra yapılması gereken işlemlerine başlanır. Eğer gelecek kişi yok ve ölüm olayı gündüz gerçekleşmiş ise ölü bir an önce işlemleri yapıldıktan sonra gün batmadan önce gömülmektedir. Sıraçlar arasında cesedin çok bekletilmesi iyi karşılanmaz en makbul olan biçimi çok bekletmeden defin etmektir (Yavahasan, K.K.16, K.K.18, K.K.19, Durudere, K.K.32, K.K.31, Topulyurt, K.K.4, K.K.5, Poyrazalan, K.K.14, Kımık, K.K.24). Sofu ile cenaze kaldıran Sıraç köylerinde cenazenin defin edilmesinden sonra ölü için yapılan telkin verme yoktur (Yavahasan, K.K.20, Davutevi, K.K.1) Ölen kişiler genellikle, mezarlığa gömülmektedirler. Araştırma sahamızda ki Kuruçay ve Davutevi köylerinde mezarlık dışında, ölen kişinin tarlasına ya da bahçesine gömme yapılmaktadır. Bu durumun sebebi; ölen kişinin vasiyet etmesi ya da cenazeyi topluluktan olmayan yabancıların görüp kınamasından kaynaklı meydana gelen çekinmedir. Eskiden okulda öğretmenler vardı. Onlardan çekiniyorduk, dua etmiyorlar, namaz kılınmıyor falan gibi şeyler derler diye o yüzden öğretmenler buradayken ölen kişiyi götürüp tarlasına gömdük (Davutevi, K.K.1) Ölen kişi vasiyet ederse ölmeden o zaman nereyi vasiyet etti oraya defin ederiz (Kuruçay, K.K.10).

1.5.2.1. Mezara Eşya Koyma

Eski Türklerde ölümün nihai bir son olmadığı ve ölümden sonra yaşamın olduğu inancının varlığı kesindir. Bu inanç, Türklerin çok eski zamanlarında bulunmaktadır. Türkler ölen kişiyi defin ederken yanına silah, eyer takımı ve altın gümüş vb. eşyalar koymaktaydılar. Eski Türklerde ölen kişinin atı öldürölüp mezara konulmaktaydı. Bu inanç mezara konulan hayvana binerek cennete gidileceğine dair olan inancın

⁸³ Ekrem Özbay, *Türkmenistandan Anadoluya Örf Adet ve Halk İnançları*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 103.

sonucunda oluşan bir uygulamaydı. Bu defin adeti hunlarda, Göktürklerde, Oğuzlarda ve Kıpçak Türklerinde bulunmakta idi.⁸⁴

Tuvalılar, Yakutlar, Tofalar ölülerini ölümün olduğu gün. Altaylar- Kızıllar ve Kaçınler-Hakaslar ölülerini ikinci gün, Sagaylar ve Telengitler ise üçüncü gün defin etmektedirler. Kazak ve Kırgızlarda ise defin etme zamanını mevsim koşulları belirlemektedir. Bu adet eski Türk gelenekleri ile benzerlik göstermektedir.⁸⁵

Türklerin içlerinde önemli bir adam ölürse ev gibi onun için bir çukur kazarlar, ölüye elbiselerini giydirebilirler. Her şeyini getirip bu oda gibi mezara koyarlar. Sonra odanın üzerine çamurdan tümsek yaparlar. Hayvan kurban ederler. Bu hayvanlar ile cennete gideceğine inanırlar.⁸⁶

Hunlar mezara ölüyle beraber altın, gümüş ve giysiler koymaktaydılar. Hazarlarda da silahlar ve süs eşyaları konulmaktaydı. Tunguzların mezara yay, ok ve öteki dünyada işlerine yarayabilecek kap kacak koydukları Gmelin tarafından iddia edilmektedir. Juan juanlar (Avarlar) mezarlarına yay ve kılıç koymaktadırlar.⁸⁷

Türklerde mezara eşya koyma ya da ölenin ne zaman defin edileceği ile ilgili uygulamalar genel anlamıyla yukarıda bahsedilen biçimdedir. Araştırma yaptığımız toplulukta mezara eşya koyma ve ölüye elbise giydirme gelenekleri bulunmaktadır. Bu bağlamda eski Türk inançlarının izlerine Anşa Bacılılarda rastlamaktayız. Genelde gençlerin eşyasını perdü⁸⁸nün altına koyarlar. Bizde bazıları çorap falan giydireyor (Kınık, K.K.24). Vasiyet ederse eşyası yanına konuluyor. Mesela kadınsa üçpeş ile gömülüyor. Üçpeş giydirende oluyor. Kefenin üzerine sererek tahtanın altına koyanda oluyor. Genellikle giydiriliyor ondan sonra kefen sarılıyor. Eşyasını bohça ile de koyan oluyor. Kavalı vardır, saati, şapkası isteyen koyuyor tahtanın altına. Ben kaynanamın altına da gelimin altına da yeni battaniye aldım serdim. Kaynanam vasiyet etti, bunu benim altına ser damat ölünce dedi. Hocaya sordum o da ser dedi serdim (Durudere, K.K.30, K.K.31, Nebiköy, K.K.26). Eğer vasiyet ederse koyarız ama vasiyet etmese bile konuluyor. Ailesinden ya da yakın arkadaşlarından yaşarken neyi sevdiğini bilen olursa

⁸⁴ Ünver Günay ve Harun Güngör, s.106.

⁸⁵ Trjarski, s.220.

⁸⁶ Ramazan Şeşen, *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, s.15.

⁸⁷ Roux, ss.292,293.

⁸⁸ Ölen kişi mezara yerleştirildikten sonra üzerine toprak gelmemesi için sıra ile çapraz şekilde dizilen tahtalara perdü denilmektedir.

koyabilir. İşte mesela dursun amca bunu çok seviyordu bundan ayrılamazdı deyip koyarsın. Kalan eşyasını yatağı yorganı her şeyi yakılır (Kuruçay, K.K.9, K.K.8). Yeni de olsa, eski de olsa eşyası yakılır. Çok sevdiği bir şeyi varsa yanına konulur, eğer gözü varsa mesela ben şu takımı ya da şu ayakkabıyı yeni almıştım çokta hevesim vardı giyemedim derse, hastayken sözünü ederse onu koyarlar. Eşyalar ölünün yanına değil tahtalar dizildikten sonra tahtaların üzerine koyuluyor. Bizim komşunun babası ölmüştü cenazeyi battaniye ye sarmışlardı. Kefenin içine naylon kazak örgü çoraplardan koymuşlardı. Köyümüzün Zakir'i öldü, onun sazını tahtaların üzerine koyduk. Mezarı öyle kapattık (Yavuşan, K.K.16, K.K.19). Düğünü olmadan genç kız ölürse onun çeyizini bile koyarlar (Davutevi, K.K.1).

Ölen kişiden geriye kalan eşyaları Türk topluluklarında temizleyici ve sağaltıcı⁸⁹ olduğuna inanılan ateş ile yakılmaktadır. Bunun dışında yeni olan ya da yeni sayılan eşyaları maddi durumu iyi olmayan kişilere dağıtılmaktadır. Araştırma sahamızda ki tüm köylerde mezara eşya koyma görülmektedir. Mezara koyulan eşyalar vasiyet üzerine ya da ölü sahiplerinin isteği üzerine koyulmaktadır. Bu eşyalar, elbise, baston, saat, resim, çorap, yatağı, yorganı veya kişinin yaşarken çok sevdiği bilinen bir eşyası olabilir. Sivas'ın Kevenli köyünde, Urfa'da ve Anamur'a bağlı Çarıklar köyünde kişinin yanına eşya konulmaktadır.⁹⁰ Pazarcık yöresi Alevilerinde de ölen kişinin yanına eşya konulmaktadır. Konulan eşyalar da ise hangi mevsimde öldüğüne ve cinsiyetine göre farklılık görülmektedir.⁹¹ Mezara eşya koyma pratiği işlem Tahtacı Türkmenlerinde de görülmektedir.⁹² Araştırma sahamızda ki tüm Sıraç köylerinde ölen kişinin isteğine ya da geride kalan ailenin isteğine göre elbise giydirme, eşyasını mezara koyma durumu görülmektedir. Bu uygulamaların temelini eski Türk topluluklarında ki inanca dayandırmak ve günümüzde hala eski Türk inançlarının izlerinin Sıraçlar'da ve Anadolu'da yaşadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sıraçlar içerisinde ölen kişinin yanına eşya koyma ve ölen kişiye elbise giydirme ölümün topluluk içerisinde bir son olmadığı, ölümden sonra hayatın devam ettiği inancının bir sonucu olarak yorumlanabilir.

⁸⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.249.

⁹⁰ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, ss.90,91.

⁹¹ Sağır, s.189.

⁹² Selçuk, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, s.269.

2. BÖLÜM

ÖLÜMÜN TOPLUMSAL İŞLEVİ

2.1.Ölü Aşı

Türkler’de ölen kişinin arkasından onun hatırası içi *ölü aşı* verilmektedir. Divan-ı Lugatit- Türk’te *yoğla/yoğbasan* sözcükleri ile ifade edilen bu *ölü aşı* verme Türklerde yapılması zorunlu olan bir görev olarak görülmektedir. Yapılan bu aşın bir kısmı önce ölen kişinin mezarına dökülür. Kalan aş ise cenazeye katılanlara verilir.⁹³

Yoğ aşı, Altaylılarda, Yeniseyli Türklerde, Sakalarda, Kırgızlarda, Kazaklar ve Göktürklerde kısacası eski dönemlerden itibaren tüm Türk topluluklarında mevcut olmuştur. Türkler zaman içerisinde birçok din ile etkileşim kursalar bile bu *ölü aşı* geleneğini devam ettirmişlerdir.⁹⁴

Anadoluda ölen kişinin arkasından yemek verme adeti yaygındır. Bu yemeğin verilme amacı temelinde ölen kişinin ruhu ya da canı için verilmektedir. Aksi takdirde ölü, mutlu bir ölü olmayacaktır. Ölünün arkasından verilen tüm yemeklerde dinsel kuralların yanı sıra geleneksel inançlarında yerine getirilmesi gerekmektedir. Ölünün arkasından belirli gün ve dönemlerde verilen yemeklere Anadolu’da farklı bölgelerde farklı isimler verilmiştir. Örneğin, Çubuk, Erzurum ve çevresinde *Kırk yemeği*, Divriği’de *Ölünün kırkı*, İçel’in köyleri ve Güney Yörüklerinde *kazma kürek takırtısı*, Tunceli, Şebinkarahisar ve Alacahöyük’te *Can aşı* denilmektedir.⁹⁵

Sıraçlar ölen kişinin arkasından ruhu ya da canı için belirli günlerde yemek verilmektedir. Ölen kişinin arkasından verilen yemeklere, ölümün olayının yaşandığı toplulukta ki insanların hepsi katılmaktadır. Hazırlanan yemekler için genellikle kurban kesilmektedir. Yemekler ölü sahibi aileler tarafından değil, yakın akrabalar ve komşuları tarafından hazırlanmaktadır. Ölüm olayının ardından yapılan işlemlerin tamamı, ölümün insanların bütünleşmesine yardımcı olan yönünü göstermektedir.

⁹³ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Altıncı Baskı, Berikan Yayınevi Altıncı Baskı, Ankara 2015, s.124.

⁹⁴ Ünver Günay ve Harun Güngör, s.115.

⁹⁵ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, ss.105,106.

Araştırma sahamızda ölü aşı olarak sahanın tamamında kazma kürek ekmeği, kırk ekmeği, yıl ekmeği verilmektedir.

2.1.1.Kazma Kürek Ekmeği

Ölüm olayı meydana geldikten sonra ki ilk üç gün içerisinde verilen yemeğe kazma kürek ekmeği denilmektedir. Kazma kürek ekmeğinde, kan akıtma zorunluluğu yoktur. Eskiden kan akıtılıyordu ama bunu kaldırdık artık, adam kurban mı arasın ölüsüne mi yansın dedik. Konuştuk isteyen kesiyor isteyen öyle bir yemek veriyor (Yavuşhan, K.K.19, Kuruçay, K.K.8). Kazma kürek ekmeği topluluk tarafından ölen kişiye yapılan hizmetlerin bir karşılığı ve ölen kişinin canı için verilmektedir. Bir yanıla ölen kişi ile helalleşmedir denilebilir. Emek çektikleri ve canı için, kazma kürek ekmeği veriyoruz. Benimde lokmam bulunsun diye giderken yiyecek içecek götürürüz. Kişinin maddi durumuna göre koyun falan kesilir. Kazma kürek ekmeğinde dua olmaz onu herkes yiyebilir (Davutevi, K.K.1, Kınık, K.K.25, Kuruçay, K.K.9, Poyrazalan, K.K.14).

2.1.2. Kırk Ekmeği

Ölüm olayının üzerinden en az kırk gün geçmesinden sonra verilen yemektir. Kırkında kan akıtılmalıdır. Elli ikisi bizim aşiretlerde yok. Kırk ekmeğinde ne verildiyse mezarın yanına, bir kap ile o yemekten götürür bırakırız. Kurt, kuş, börtü böcek yesin diye bırakıyoruz (Kuruçay, K.K.8, Kuruçay, K.K.12, Topulyurt, K.K.3, K.K.5). Sadece bizim adette fark şu, büyükbaş ya da küçükbaş ölünün arkasından ne kesilecekse, onu mezarlığa götürüyoruz. Sofu mezarlıkta kesilecek hayvanı dualıyor. Eğer kurban sahibi tarikattan geçmediyse sofu hayvanı dualamaz, onun duasını sıradan bir vatandaş yapar. Duasını okuduktan sonra orada mezarın üzerinde hayvanın sağ kulağından kan alırız. Bu kan mezarın üzerine akıtılır. Sonra eve getirip keseriz (Yavuşhan, K.K.17).

Ölü için verilen bu yemeklerden az bir miktarda ölen kişinin mezarının üzerine ya da mezarın yanına bırakılmaktadır. Bu ritüel eski Türk inançlarının günümüzde hala devam ettiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Mezar üzerine yemek dökülmesi Malatya Alevilerinde de görülmektedir. Malatya Alevilerinde kırk yemeğine *can gün görme* denilmektedir.⁹⁶

Araştırma sahamızda kırk yemeğinin verilme nedenleri;

⁹⁶ Eröz, s.82.

- Ölen kişinin, etinin kemikten ayrıldığı gün olarak düşünülmesi (Kınık, K.K.23, K.K.24).
- Aleviler arasında yaygın bir inanç olan kırklar mitosundan yola çıkarak ölen kişinin, kırkların arasına katılacağı düşüncesi (Nebiköy, K.K.29, K.K.26).
- Ölen kişinin, cesedinin kırkinci gün çürümeye başlaması (Poyrazalan, K.K.13, Durudere, K.K.32).

Kırk ekmeğinde, kan akıtma zorunluluğu vardır. Kırk yemeği, yukarda saydığımız nedenlerden dolayı verilmektedir. Bu nedenlerden yola çıkarak ölen kişinin ruhunun acı çekmesini engellemek amacıyla verilen bir yemektir demek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan Anşa Bacılılarda ölümden sonra da hayatın devam ettiği inancının varlığı karşımıza çıkmaktadır.

Kırkinci gün kurban kesme ritüeli Şamanizm’de de uygulanmakta *üzüt payramı* olarak adlandırılmaktadır.⁹⁷

İstanbul inanışında, ölünün kırkinci gün burnunun düştüğüne, Uşak’ta ise elli ikinci günde burnunun düştüğüne inanılır ve burun kemiği düşerken ölünün acı çektiği düşüncesi ile o gün verilen yemek aracılığıyla mutlu olup acı hissetmediği inancı hakimdir.⁹⁸

Ölüm olayından sonra verilen bu yemeğe, Hoca ile kaldırılmış ise dua okutmak için, hoca davet edilip Kur’an okutulur. Sofu ile kaldırılmış ise sofunun okuduğu düvazlar imamlar ve sofrada duası ile yemek dualanır ve sonrasında iyi dileklerde bulunulur. Yemek için kurulan sofrada hiyerarşik bir biçimde oturma planı görülmektedir. Sofu sofranın en başında, onun yanında muhtar ve köyün önde gelenleri oturmaktadır, geriye kalanlar ise istedikleri plana göre oturabilir. Bu dizilimden sonra sofuya ya da hoca gelen yemeğe başlamadan önce bir dua okur ve ilk lokmayı hizmet eden kişilere verir. Duayı Hoca okuyacak ise Kuran’dan dualar, Sofu dualayacak ise sofrada duası okur:

Sofra duası 1

Bişmişah Allah Allah

Evvel Allah diyelim kadim Allah diyelim

⁹⁷ A.V Anohin, s.24.

⁹⁸ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru*, ss.200,201.

Geldi Ali sofrası destur ya şah diyelim

Şahın gönderdiğini

Bizler yiyelim demine hü diyelim

Nimeti devleti ziyade ola

Er hak bereketini vere

Bu gitti yenisi gele

Nimeti Celil bereketi Halil

Artsın eksilmesin taşsın dökülmesin

Bir nimeti nur ola

Yediğimiz içtiğimiz

Tahur ola

Ocaklarımız mamur gönlümüz pür nur

Düşmanlarımız hor ve mansur ola

Cömert lokma sahibinin lokması kabul ola

Üçler beşler yediler on ikiler on dördü masumu paklar

On yedi kemerbestler ve kırklar efendilerimiz lokmalarımızı kabul eyleye (Topulyurt, K.K.4).

Sofra Duası 2

Allah birliğimiz dirliğimizi bozmaya

Bu yoldan bu erkandan ayırmaya

Kazançlarınız lokmaya tikeye nasip ola,

Şer yerlere nasip olmaya,

Nerden alalım nereye verelim dedirmeye,

Gençlikte ölüm kocalıkta zulüm vermeye,

Dermansız dert vermeye,

Görünür görünmez afadlardan, tufanlardan,

Her türlü belalardan saklaya bekleye,

İmam Ali katarından,

Şah Hüseyin şefaatinde ayırmaya

Yolumuzdan, cemlerimizden, demlerimizden gelmiş geçmiş, Dedeler, Babalar, Bacılar, Aşıklar, Sadıklar, Muhipler, Derviş ve Dervişanların tüm doğudan batıya inanmış olan kişiler lokmalarımızı kabul eyleye. Gerçeğe Hü ya Allah ya Muhammed ya Ali.

Lokma yendikten sonra giden duran duası okunmaktadır:

Giden Duran Duası 1

Gelen lokma yiyene helal ola,

Yedirene delil ola

Biz birini yedik

Veli baba binini vere

Ömrünüz uzun, kazancınız hayırlı ola

Gidenimizin duranımızın

Hak işini rast getire

Boş gelen dolu gide

Gıybetsiz kinsiz kibirsiz evine varanın

Hızır yardımcısı

Ali haldaşı ola

On iki imamlar yoldaşı ola Gerçeğe Hü (Yavuhasan, K.K.18).

Eğer verilen yemekte kurban kesilecekse, bu kurban için baba, sofı ya da bilen bir kişi tarafından bir kurban duası okunmaktadır;

Ali meydanına gelen bu kurban

Hasan ve Hüseyin aşkına
 Yüreğimde yaram çoktur sızlar
 Hasan ve Hüseyin aşkına
 Hacı Bektaşî Veli cuş geldi yine
 Fatıma anadan çoş geldi yine
 İsmail koçuna eş geldi yine
 Hasan ile Hüseyin aşkına
 Hak Muhammed Ali sürdü erkana
 Hasan Hüseyin de gövherin kanı
 Ilgıt ılgıt akar kurbanın kanı
 Hasan ile Hüseyin'in aşkına
 Zeynel, Bakır, Cafer bile geldiler
 Göz yaşını sile sile geldiler
 İbrahim'in sürüsünden aldılar
 Hasan ile Hüseyin'in aşkına
 Kazım Musa Rıza ile geldiler
 Taki Naki Askeriyi buldular
 Doksan bin er lokmasından yediler
 Hasan ile Hüseyin'in aşkına
 İse gökten indi Mehdi bile dur
 Otağı sulağı arşı aladır
 Arafat dağında koçu meletir
 Hasan ile Hüseyin'in aşkına
 Kul Himmet'im gele her zaman
 On iki imamları bula her zaman
 Kurbanınız kabul ola her zaman
 Hasan ile Hüseyin'in aşkına (Yavuhasan, K.K.20).

2.1.3. Yıl Ekmeği

Ölüm olayının üzerinden en az bir yıl geçtikten sonra verilen yemeğe yıl ekmeği denilmektedir.. Bu yemek ölen kişinin mezarı kaldırılırken verilmektedir. Bir yıldan

önce mezar kaldırılması günah olarak görülmektedir. Yıl ekmeğinde kurban kesme zorunluluğu vardır. Yakın akrabalar ve komşular bu yemeğe davet edilir. Mezar kaldırılırken, herkes çağırılmıyor. Kırk ekmeği gibi kalabalık olmuyor. Mezar kaldırılırken öncelikle adamın özüne maddi durumuna bağlı ama illa ki bir kan akıtırız. (Kuruçay, K.K.8, Topulyurt, K.K.5, Durudere, K.K.32).

2.1.4. Ölü Üzerine Adak/Lokma

Anşa Bacılı Sıraçlar içerisinde ölü üzerine adak ve lokma verilmektedir. Ölü üzerine adak ve lokma yukarıda belirtilen belirli günler dışında, ölen kişinin rüyada görülmesi üzerine verilmektedir. Gömdüğün adam rüyana gelir ekmek isterse, acıkmış bir yemek yapayım dersin yemek yapar dağıtırsın. Ya da milleti getirirsin, bu benden istedi dersin. O yemekten bir kapta mezara götürür bırakırsın (Durudere, K.K.32, Poyrazalan, K.K.14). Rüyada ne istediye götürürsün, çay istediye çay, ekmek istediye lokma edersin, et istediye etli bir yemek götürürsün ya da Cebrail götürüp kesersin (Yavahasan, K.K.16, K.K.14, Kuruçay, K.K.6, K.K.10, Nebiköy, K.K.26). Lokma etmek için illa rüyada ölen birini görmeye yok. Kötü bir rüya gördüysen mesela kömüş gördün sabah gidersin mezarını ziyaret edersin giderken bir lokma götürürsün (Davutevi, K.K.1). Bu durumda ölü için verilen yemek, her zaman yaşayan kişinin isteğine bağlı olarak değil ölen kişinin isteği üzerine de verilmekte olduğunu göstermektedir. Hubert ve Mauss'un ifade ettiği gibi kurbanı bu olağan dışı durumlarda kutsal olan atalar talep etmektedir.⁹⁹ Anşa bacılılarda adaklar kanlı ve kansız adaklar olmak üzere iki çatı altında toplanmaktadır. Kansız adaklar genellikle ekmek, çörek ve ev yapımı yöresel yiyeceklerdir. Kanlı adaklar ise kişinin isteği ve maddi gücü doğrultusunda adadığı koç ya da cebraildir. Bu kanlı ve kansız adaklar, ölen kişinin ruhunu memnun etmek ve ona duyulan saygıdan dolayı verilmektedir..

Ölen kişi için lokma verme ya da Cebrail kesme bir çeşit kurban ritüelidir. İslam'daki kurban ritüeli ile bir bağlantısı yoktur. Eski Türk inancında ki Atalar Kültü¹⁰⁰ ile bağdaştırılabilir. Bu bağlamda, Sıraçlar içerisinde geçmişten günümüze kadar gelen Geleneksel Türk inançları varlığını yoğun bir şekilde muhafaza etmektedir.

⁹⁹ Selçuk, Ali, (2016), Anşa Bacılılarda Adak,

<http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/874/874> (Erişim tarihi: Ağustos 2019).

¹⁰⁰ Detaylı bilgi için bkz. Abdurrahman Küçük, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük, Dinler Tarihi, s.122.

2.1.5.Düşkün Yemeği

Düzenli olarak yılda bir defa yapılan görgü ceminde, sorgudan geçemeyen kişiye düşkün denilmektedir. Görgü ceminde sorulan sorgu, baba ya da babanın sofusu tarafından yapılmaktadır. Baba veya sofu tarafından işlediği suça göre düşkün olarak cezalandırılan kişi topluluktan dışlanır. Bu kişiler ile konuşulmaz, alışveriş yapılmaz, lokması yenmez ve cenaze hizmetleri dahi verilmez.¹⁰¹ Görgüden geçemeyerek düşkün olan kişi topluluk içerisinde dışlanarak, sosyal ilişkiler yoluyla yapılan yaptırımlar ile aynı hatayı tekrar yapmaması için topluluk tarafından sosyal baskı kurularak yaşayan bir ölü haline getirilmektedir. Araştırma sahamızda ki Anşa Bacılı Ocağına bağlı köylerde, düşkünlük uygulaması yoğun şekilde varlığını korumaktadır. Düşkünlük cezasının kesin olarak uygulandığı durum cenaze işlemleri esnasında ve sonrasında net şekilde görülmektedir. Toplulukta düşkünlüğün iki biçimi bulunmaktadır. Bir katı düşkün vardır bizde, birde serbest düşkün. Tarikata karşı suç işlerse, büyük bir dövüş olursa, verdiğin malı bölerse ve sınırları bozarsa bunlar katı düşkünlüktür. Katı düşkün olana selam veren bile düşkün ilan edilir, katı düşküne baş sağlığı bile vermezler. Ekmeği de yenmez. Serbest düşkünün suçu hafif olsa da onunda ekmeği yenmez (Kuruçay, K.K.10, Yavuşhan, K.K.20). Düşkün olan kişinin hiçbir işleminde topluluk içerisinde kutsallığından dolayı saygı duyulan baba veya babanın sofusu dua okumamaktadır. Önce kişinin özü kurban olacak. Özü kurban etmek senede bir pir önünden geçmek. On iki imamların, İmam Hüseyin'in yolundan geçip özünü kurban edeceksin ki sonra kurbanın yenecek, özü kurban olmayan bir insanın kazancı yenmez. Bana dünyayı versen katil dediğimiz ya da düşkün olan insanın sofrasına oturup da dua söylemem (Kuruçay, K.K.7). Düşkün ölen kişinin yemeği, yense dahi normal bir yemek olarak görülmekte ve topluluk içerisinde kutsal kabul edilen, lokma gibi görülmemekte, karın doyurmak için yenilen bir yemek olarak görülmektedir. Ölen kişi düşkünse ekmeği yeniyor ama duası okunmuyor. Dua okunmadığı için lokma olmuyor onun ekmeğinde normal bir yemek yemiş gibi oluyorsun. (Davutevi, K.K.1, Kuruçay, K.K.10, Durudere, K.K.30). Bu bakımdan, ölen kişi düşkün öldüyse topluluk tarafından cezalandırılmaya devam edilmektedir. Ölen kişinin, düşkün olup olmadığına bakılmasının yanı sıra ölüm biçimi de önemlidir. İntihar etti mesela onun ekmeği yenmez, düvaz okunmaz bazen Kur'an bile okumazlar ona (Topulyurt, K.K.2, Yavuşhan, K.K.18, Durudere, K.K.31). Topluluk içerisinde ölen kişi için yapılan tüm

¹⁰¹ Rıza Yıldırım, *Geleneksel Alevilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s.272.

toplumsal hizmetlerde ölen kişinin hayattayken yaptıklarına, toplum içerisindeki konumuna ve ölüm nedenine göre işleme tabi tutulduğu görülmektedir.

2.2.Başsağlığı Dileme

Başsağlığı dileme, acılı ailenin acılarını azaltmak ve yas dönemini kısaltmak için sözün sağaltıcı gücü aracılığıyla yapılan bir adettir. Başsağlığı dileme ölen kişinin evine giderek yapılmaktadır. Ölü evine gelemeyecek kadar uzak konumda olan akrabalar ise telefon, telgraf, mektup vb. iletişim yollarını kullanarak başsağlığı dileme görevini yerine getirirler.¹⁰²

Anşa Bacılı Ocağında ise başsağlığı dileme ziyaretleri ilk olarak mezarlıkta başlamaktadır. Ölen kişi defin edildikten sonra ölü sahipleri mezarlığın giriş kapısında bekleyerek, gelen insanların mezarlıkta ilk başsağlığı vermelerini kabul etmektedirler. Diğer başsağlığı ise ölü için verilen kazma kürek ekmeğinden sonra verilmektedir. Ailenin acısının üzerinden birkaç gün geçmesi ile akrabalar, komşular ve yakın kişiler tarafından asıl başsağlığı ziyaretleri başlamaktadır. Başsağlığı ziyaretlerinde ise acılı ailenin üzüntüsü topluluk üyeleri tarafından paylaşmakta ve acıları hafifletilmeye çalışılmaktadır. Aynı gün başsağlığına gidilmez, cenaze evine giderler ama o eve teselli olmak için kalabalık olsun diye giderler. Bazen acılı aile yalnız kalmasın diye sırayla iki üç gece kalınır. Başsağlığına da üç dört gün geçince gitmeye başlarız (Davutevi, K.K.1, Kuruçay, K.K.10, Durudere, K.K.31, Topulyurt, K.K.5, Poyrazalan, K.K.13, Yavuşhan, K.K.21). Ölü sahiplerine başsağlığı ziyaretlerine gidilirken benimde lokmam bulunsun diye, bir şeyler götürülür el boş gidilmez. Tavuk, meşrubat, ekmek, katmer, makarna, pirinç bu tür şeyler götürürüz (Poyrazalan, K.K.13, Topulyurt, K.K.2, Nebiköy, K.K.27). Başsağlığı dilerken kullanılan sözler:

- Başınız sağ olsun
- Gidenin mekanı cennet olsun
- Toprağı bol olsun kalan ömrü size verilsin
- Allah rahmet eylesin sizlere sabır versin
- Aynı ocaktan bucaktan getirmeyi nasip etsin
- Hayırlı yerlerden gelsin

¹⁰² Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, s.110.

- Geride kalana sağlık sıhhat versin
- Allah korktuğu yerlere uğratmasın.
- Allah börtü böceğe yedirmesin.
- Oğlundan kızından gelsin deriz, eğer sevilen iyi bir insan ise. (Poyrazalan, K.K.14, Topulyurt, K.K.5, K.K.3, Kınık, K.K.24, Nebiköy, K.K.28, Kuruçay, K.K.11, K.K.7, Durudere, K.K.30, Yavuhasan, K.K.17, K.K.19).

2.3.Yas

Yas, toplum tarafından önemli olarak tanımlanan insanların ve yakınlarımızdan birinin kaybı ile duyulan derin acıyı ve üzüntüyü toplumsal kalıplar içerisinde ifade etmektir.¹⁰³

Eski Türk topluluklarında yas, saç kesme, yüz yaralama, kulak kesme, ölen kişinin bindiği atın kuyruğunu kesme, siyah giyinme ile ifade edilmektedir. Kırgız ve Kazaklarda çadıra ölen şehit ise beyaz bayrak asılmakta, normal bir ölüm ise siyah bayrak asılmaktadır.¹⁰⁴

Budist Sarı Uygurlarda yas süresi üç yıldır. Kazakistan'da erkekler yas döneminde kırk gün tıraş olmazlar.¹⁰⁵

Yas döneminde olan kişiler, sosyal olarak iletişimde oldukları kişinin artık hayatta olmayacağı gerçeğiyle duyulan derin acıdan dolayı, kişinin ölümünden sonra yapılan çeşitli davranışlar ile yasta olduklarını, içerisinde bulundukları topluluğa göstermektedir.

Anşa Bacılılarda yasın ilk günü kadınlar bağırarak ağlarlar. Yas, genellikle kırk gün sürmektedir. Kırk ekmeğiyle beraber yas son bulmaktadır. Fakat bu durum ölen kişinin yaşına, topluluk içerisinde ki statüsüne, yakınlık derecesine, hasta olup olmadığına göre değişiklikler göstermektedir. Genç ölmüş ise zor oluyor. Bizim geçen Zile'de annemin halası vefat etti. Biz çok şükür dedik. Kurtuldu dedik onun için. Genç olduğu zaman işte onun yası uzun sürüyor kırk ekmeğine kadar tutuyoruz. Kaza sonucu ya da ani, acı ölümler uzun oluyor. Hastalanmışsa Allah canımı alsa diye bekliyorsa, o kişilere de yas oluyor ama çokta uzun olmuyor (Poyrazalan, K.K.13, Kuruçay, K.K.11, K.K.9, Durudere, K.K.30). Yas, insanların kendine kalmış bir şey adam isterse çok isterse az

¹⁰³ Örnek, *Türk Folklorunda Ölüm*, s.98.

¹⁰⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, ss.108,109.

¹⁰⁵ Tryjarski, s.149.

tutar. Kırk gün genellikle. Erkek olsun kadın olsun, cenazesi olan eski elbise giyer. Muhtarın annesinin kocası öldü. Adam öleli iki üç sene oldu, yas tuttuğunu belli etmek için eşi elbisesini o zamandan beri hep ters giyer. Yas tutmayı kendi ne zaman isterse o zaman bırakır. Erkekler sakal kesmez saç kesmez. Burada köyümüzde komşumuzun babası öldü çocukları bir sene tıraş olmadılar. Kişinin kendine kalmış yani (Davutevi, K.K.1). Annesi veya babası ölmüş, o kişi bir sene semah etmez, düğüne falan gelmez. Çok yakını olursa, on beş yirmi gün banyo yapmaz. Bir hafta kadar televizyon ve radyo açılmaz. Kadınlar üçpeş, giymezler, siyah giyer ya da eski olan eşyalar giyerler. Birinci dereceden yakını ise senesi dolana kadar süslenmez hiçbir şey yapmaz. (Yavuhasan, K.K.21, K.K.22, Topulyurt, K.K.2, K.K.3, Kınık, K.K.25, K.K.24, Nebiköy, K.K.29, K.K.28).

Anadolu'nun birçok yerinde yas süresi üç gün ila yedi sekiz yıl arasında değişiklik göstermektedir.¹⁰⁶ Yas döneminde kadınların elbiselerini ters giymesi, erkeklerin ise yas süresi boyunca sakal kesmemesi Van'ın Karahan köyünde de görülmektedir.¹⁰⁷

Özetleyecek olursak, Anşa Bacılılarda yas süresi genellikle, kırk gün olmakla beraber ölen kişinin yakınlığına göre bu süre farklılık göstermektedir. Yasın kesin bir süresi yoktur. Yas belirtisi olarak, evde televizyon ve radyo açılmamakta, erkekler tıraş olmamakta, eski giyinmekte, belirli bir süre banyo yapılmamakta ve eğlenceli yerlere gitmekten imtina etmektedir. Anşa Bacılı kadınlarda ise, erkeklerde olduğu gibi eski elbiseler giyilirken, üzerlerine giydikleri elbiseleri ters giyerek ve cemlerde semah dönmeyerek, süslenmeyerek ve belirli bir zaman yıkanmayarak yasta olduğunu ifade etmektedir.

2.4. Mezar Ziyaretleri

Anadolu'nun hemen hemen tamamında mezar ziyaretleri yapılmaktadır. Ziyaret kavramının özünde canlı ya da cansız varlıkların olağanüstü güçlere sahip olduğu düşüncesi ve bu güçlerin yaşayan kişilerin faydasına veya zararına yönlendirileceği inancı vardır.¹⁰⁸ Anşa Bacılılarda ölüm olayından sonra ki ilk mezar ziyareti birinci günden kırkinci güne kadar olan zaman içerisinde gerçekleşmektedir. Önceden kırk gün mezar başına kimse gitmezdi. Şimdi gidiyorlar. Bizim aşiretlerde ekseriyetle perşembe

¹⁰⁶ Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, s.98.

¹⁰⁷ Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990, s.115.

¹⁰⁸ Yıldırım, s.288.

günü ziyarete gidilir. Arife günü ziyaret ederiz. Mezarlıklara, türbelere giderken, lokma yapar götürürüz. Kül kömbesi (ekmek) deriz biz genellikle onu götürürüz. Mezarına su dökmek için, bir şişe su götürüp dökeriz. İsteyen mezarına Cebrail götürüp keser. Cebrail'i orada kesip evde pişirip küçük büyük demeden yedi komşuya yedirmek lazım (Topulyurt, K.K.3, Poyrazalan, K.K.13, Kuruçay, K.K.10, Nebiköy, K.K.27).

Yukarıda sayılan günlerin dışında da Anşa Bacılıların yedi gün oruç tutup, sekizinci gün Bayram olarak kutladıkları Hıdırellez bayramının ilk sabahında ve kişinin ölen yakınına rüyasında görmesi ile de mezar ziyaretleri yapılmaktadır.¹⁰⁹ Mezarlığa yapılan ziyaretlerin tamamında ölen kişinin canı için kanlı kurbanlar veya kansız kurbanlar sunulmaktadır.

¹⁰⁹ Selçuk, Ali, (2016), Anşa Bacılılarda Adak, <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/874/874> (Erişim tarihi: Ağustos 2019)

3. BÖLÜM

ATALAR KÜLTÜ

3.1. Atalara Adak ve Kurban Sunumu

Atalar Kültü, yaşayan insanlar ile ölmüş olan ataları arasında bir bağlantının olduğu inancından kaynaklanmaktadır. Bu inanç ise ölmüş olan ataya karşı sonsuz bir saygıyı doğurur.¹¹⁰ Ölüm olayından sonra geride kalan kişilere atalarının iyiliklerinin ya da kötülüklerinin dokunacağı bu inancın temelini oluşturmaktadır. Bu inanç çerçevesinde ölmüş ataya çeşitli ritüeller ile kurbanlar sunulmaktadır.¹¹¹ Türkler iyi ve kötü ruhların varlığına inanmaktadırlar. Sıraçlar içerisinde Geleneksel Türk inançlarında var olan ruhların ölümsüz olduğu inancı günümüzde hala varlığını korumaktadır. Bu yüzden, ölmüş Ataları ta'zim etme Sıraçlar içerisinde çok yaygın bir gelenektir. Bu geleneğe bağlı olarak, mezar ve mezarlıklara Sıraçlar içerisinde derin bir saygı duyulmaktadır. Sıraçlarda mezar ziyaretleri iki biçimdedir. Mezar ziyaretleri konusunda bahsettiğimiz ziyaretler, aile içerisinde ölen kişiler için yapılan ziyaretleridir. Mezarlara yapılan diğer ziyaretler ise kutsal olarak kabul edilen Baba, Bacı gibi Ataların türbelerine/tekkelerine ve bu kutsal Ataların hayattayken nişan göstermesi üzerine topluluk içerisinde kutsallaşmış olan yerlere yapılan ziyaretlerdir. Bir yerin ziyaret olabilmesi için o yerde bir mezar olmasına gerek yok bizde, baba gelip bir ağacın dibine oturup, arayan beni burada bulsun dediyse bir nişan gösterdiyse orası evliya olur (Yavuşan, K.K.18,20, Kuruçay, K.K.9, K.K.10, Kımık, K.K.23, Durudere, K.K.31). Sıraçlar içerisinde hastalıktan kurtulmak için, askere giden evlatlarının sağ salim dönmesi için, çocuklarının geleceğinin iyi olması ve çocuğu olmayanların çocuğu olması için Ocağın Kurucu Ataları ya da o soydan gelen babaların mezarları ziyaret edilmekte ve adaklar adanmaktadır. Bu kutsal yerlere yapılan ziyaretler iki aşamada olmaktadır. İlk aşama kişinin olmasını istediği dilek için yapılan ziyarettir. Bu ziyaret esnasında kutsal olana yakarıшта bulunulmakta, niyaz edilmekte ve kanlı kurban adanmaktadır. Eğer istek yerine gelirse ziyaretin ikinci aşamasına geçilmekte ve adanan kurban ziyarete

¹¹⁰ Eröz, s.67.

¹¹¹ Adnan Alabdullah, "Halep Türkmenlerinde Ölümle İlgili Gelenekler ve İnanışlar", Gaziantep Üniversitesi SBE, Gaziantep 2013 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s.18.

götürülerek kesilmektedir. Şimdi benim oğlum askerden gelsin, bizim burada emir baba türbesi var. Oğlum askere gitmeden oraya adak adamıştım. Kurban olduğum, oğlumu sağ salım getir, onu koru bekle, geldiğinde dört ayaklı kurban demiştim, oğlum gelsin keseceğim (Yavuşhan, K.K.19). Ben İstanbul'da, Gözdere köyünden bir adam ile çalışıyordum. Çocuğu durmadan ağlıyordu. Bunların götürmediği doktor hoca kalmadı. Arkadaşıma babası demiş ki oğlum bir de Karşıpınar da Rüstem ağanın üstüne götürün demiş. Adam çocuğu almış, yola düşmüş. Rüstem babanın üstüne varmadan çocuğun ağlaması kesilmiş. Oraya vardım adağımı adadım diyor, ondan sonra geri geldim kurbanını götürdük, çocukta hiç ağlama kalmadı diyor. Bunu yapan da Sünni köyünden bir insan. Yani itikadını birersen inancını özünü birersen veriyor, gözüne kurban olduğum (Kuruçay, K.K.10). Bu bağlamda sıracların ziyaret kurbanlarının temelini, doğaüstü olan ile karşılıklı anlaşma oluşturmaktadır. Karşılıklı olan bu alışveriş Hubert ve Mauss'un *do ut des* yani "ben veriyorum ki karşılık olarak sende ver" ilkesini akla getirmektedir.¹¹² Bu bağlamda Sıraclar içerisinde göçmüş Atalar tanrısai bir statüye ulaşmaktadır. Hem ölmüş ataları kutsamak için hem de sosyal yaşam içerisinde karşılaşılan zorlukları aşmak ve kendilerini korumak için bu atalara adaklar adamaktadırlar.

Araştırma sahamızdaki Sıraç topluluklarında her köyün, köy içerisinde birden fazla ziyaret yeri bulunmaktadır. Bu ziyaret yerlerinin genelinde bir mezar bulunmamaktadır. Genellikle ağaç, kaya, taş, taş yığınları nadiren de olsa türbelerden oluşan bu ziyaret yerleri yılın belli dönemlerinde ve kişinin bir dileği olduğu zaman ziyaret edilmektedir. Toplu yapılan ziyaretlerde kurban doğrudan götürölüp kesilmektedir ve bu ziyaretler tek aşamada gerçekleşir. Evliyalara Mayıs ayında yağmur duasına çıkar, dua ettikten sonra kurbanı dualar ve keseriz. O kurbanın parasında bütün köyün hakkı vardır sadece düşkün olanlardan para almayız. Kesilen kurbana onların lokması katılmaz. Ortak olarak alındığı için o lokmadan herkes yer eğer lokma artarsa ihtiyacı olan ya da götürmek isteyen evine götürür (Nebiköy, K.K.27, Poyrazalan, K.K.14, Topulyurt, K.K.2). Yılın belli dönemlerinde toplu bir şekilde yapılan bu ritüeller takvimsel ritüeller olarak kabul edilmektedir. Bu ritüeller topluluklar içerisinde sosyal hayatın düzenini oluşturmaktadırlar. Ritüelin gerçekleştirilmesi sırasında kullanılan sözler, jest ve mimikler gibi çeşitli davranışlar aracılığıyla topluluk üyeleri arasındaki kolektif

¹¹² Selçuk, Ali, (2016), Anşa Bacılılarda Adak, <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/874/874> (Erişim tarihi: Ağustos 2019).

birleşim sağlanmaktadır.¹¹³ Kesilen kurban, pişirilip lokma haline getirildikten sonra ritüele katılan topluluk üyelerinin tamamı tarafından yenilmektedir. Durkheim'a göre kurban kolektif eylem ve adak eylemi olmak üzere iki unsurdan oluşmaktadır. Bu anlayıştan yola çıkarak; Sıraçlar içerisinde kurban ister bireysel ister ortaklaşa olsun, topluluğu bir arada tutan ve sosyal olarak bir birilerine daha etkin bir şekilde bağlı olmalarını sağlayan bir ritüeldir.¹¹⁴ Bu bakımdan Atanın ölümü ile ziyarete dönüşen yerler geleneksel topluluklarda dayanışmayı, adet ve inanmalara olan bağlılığı kuvvetlendirici kutsal yerlerdir denilebilir. Bu durumda, ölüm olayının toplumu birleştirici ve dayanışmacı hale getiren yönünü göstermektedir. Sıraçlar, ziyarete gidilen kutsal yerlerden dönerken beklik almaktadırlar. Kutsal olandan alınan beklik aracılığıyla, ziyarette ki kutsal kişi veya ruhun bekliği alan kişiyi koruyacağı düşünülmektedir. Beklik olarak alınan parçalar ziyaret edilen yerin formuna bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. İnancına güvencine göre, toprağı, yaprağı, taşı, türbe ise üzerine örtülü olan bezden küçük bir parça beklik olarak alınıyor. Genellikle askere gidenler ve hasta olanlar beklik alır. Cüzdanına koyar, beni saklasın beklesin diye. Geri gelirim bir kurbanım var deyip kurban adar. Aldığın bekliği kaybedersen Veli Baba gelmiş almış deriz. Bekliği kaybettiğin için aldığın yere lokma yapar görürsün (Davutevi, K.K.1, Topulyurt, K.K.3). Kutsal olan ziyaretlerin sadece beklik alan kişiyi değil, bulunduğu köyü de koruyacağına ve zarar gelmesini engelleyeceğine inanılmaktadır. Emir baba var bizim köyde buraya konulmayı kendisi istemiş. Ben burayı bekleyeceğim, demiş. Bizim köye asla zarar gelmez, şehit falan gelmez. Mesela bana şurası evliya desinler, orayı gider gelir kırk kere öperim (Yavahasan, K.K.15). Bizim köyde hölben var evliyamız. Biz yağmur çok yağar, şimşek çakarsa hölben sen koru deriz. O bizi korur saklar (Kuruçay, K.K.6). Ziyaretlere zarar vermek, ziyaret yerlerinden herhangi bir şey getirmek Sıraç topluluklarının en korktuğu şeylerin başında gelir ve evliyanın o kişi ve ailesine zarar vereceği düşüncesi hakimdir. Evliyadan hiçbir şey alınmaz öyle zarar verme aklıyla çevresinden bile geçemezler. Mesela biz gittik evliyaya orada oturduk peşimizden bir şey gelir diye üstümüzü iyice çırpıyoruz ki bir çöpü gelirse diye izinsiz hiçbir şeyi alınmaz illa ki o sana bir zarar verir. Malına canına bir şey olur (Topulyurdu, K.K.4, Kınık, K.K.25). Bizim burada kaynatamın babası

¹¹³ Kasım Karaman, "Ritüellerin Toplumsal Etkisi", *Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, Mayıs 2010, ss.227,236.

¹¹⁴ Selçuk, Ali, (2016), Anşa Bacılılarda Adak,

<http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/874/874> (Erişim tarihi: Ağustos 2019).

evliyadan odun getirmiş. Gece rüyasında görmüş hastalanmış, yürüyemeyecek dereceye geldi. Götürüp geri bıraktı ama yine de bacakları tutmaz oldu (Yavuhasan, K.K.20). Veli Baba'nın yaptığı *budamalık* var oraya gidilir. Oradan asla bir dal götürmezler. Korkuyor insanlar oralardan falancaya bir şey olmuş, bana da olur diye. Hüseyin emmi var bizim, o oradan bir çöp dal getirmiş kafayı yiyecek duruma gelmişti geri götürdüler bir de kurban kestiler düzeldi. Adam bunu anlattıkça diğerleri de Hüseyin'e böyle oldu bana da böyle olur diyor (Kuruçay, K.K.7). Bir yönüyle Koruyucu Ata olan ziyaretler diğer yönü ile de cezalandırıcı ve saygı duyulması gereken yerlerdir. Bu bağlamda, topluluk içerisinde atalar kültü yılın belli zamanlarında topluca yapılan ziyaretler ya da bireysel olarak yapılan ziyaretler ekseninde oluşan inanmalar ile varlığını kuvvetli bir biçimde korumaktadır. Sıraçlar içerisinde ziyaretlere sunulan kurbanlar kişinin olmasını istediği bir isteği üzerine, kutsal olanın kızgınlığını dindirmek üzere, şükür, bereket ve korkulan olaylardan kaçınmak için adanmaktadır. Bu bağlamda, kurban doğaüstü olan ata ile bağlantıyı sağlayarak dilek ve isteklerin yerine getirilmesini sağlayan bir araçtır. Kurban sıraçların sosyal yaşamlarını, dayanışma içinde olmalarını ve birbirlerinden kopmamalarını sağlayan en temel ritüeldir.

3.2. Ruh/Can Anlayışı

Eski Türklerde ruhun sadece insanlarda değil, tüm varlıklarda bulunduğu inancı hakimdir. Eski Türk topluluklarında ruh ve can kavramları *tin* olarak isimlendirilmektedir. Ruhun yalnızca ölüm olayı gerçekleştiğinde bedeni terk etmesinin yanı sıra, uyku esnasında ve hastalıklar sırasında da ruhun bedeni geçici olarak terk edebileceği inancı mevcuttu. Ölüm olayı, doğal bir olay olarak görülmemekte ve ölüme sebep olanın kötü ruhlar olduğuna inanılmaktaydı.¹¹⁵

Türklerde kişi öldükten sonra ruhun kuş veya böcek biçimine gireceği inancı vardı. Bu inanç Göktürk yazıtlarından anlaşılmaktadır. Ölen kişi için öldü demek yerine uçtu kelimesi kullanılmaktadır. Batı Türklerinde ise ölen kişiye *şunkar boldu* (şahin oldu) denilmektedir. Yakutların inancına göre ruh hayvan biçimine girmektedir.¹¹⁶

Günümüzde Anadolu'da yaygın olarak ruhun tek bir varlık olduğu kabul edilmektedir. Halk inanmaları içerisinde ruh ile ilgili tasarımlar soyut ve somut biçimler olarak iki grup altında toplanmaktadır. Ruhun uçuculuğundan kaynaklanan tasarımlar şu

¹¹⁵ Ünver Güney Harun Güngör, Türklerin Dini Tarihi, s.104.

¹¹⁶ Eröz, s.68.

şekildedir; güvercin gibi, nefes gibi, arı gibi, sinek gibidir. Uçucu bir şeydir, elle tutulamayan hava gibidir renksiz ve şekilsiz bir şeydir.¹¹⁷

Anşa Bacılılarda ise ruh ile ilgili tasarım ve inanışlar şu şekildedir; kuş gibidir, nefes gibidir. Ruhun ölmeyeceği başka bir cisimde yeniden doğacağı inancı hakimdir. Ölen cesettir, ruh ölmez gezer. İyi can ise geri gelir hani bir kuş olur. Eve kuş girerse,’nın ruhu beni yoklamaya gelmiş deriz (Nebiköy, K.K.27, Kınık, K.K.25, Durudere, K.K.32). Sıraçlar’da görülen ruh ile ilgili bu inanç, Altaylı Şamanist topluluklarda görülmektedir. Ölen şamanın ruhunun içerisinde yaşadığı topluluğu her yerde takip edeceğine inanılır ve yaşayan kişilerden kurban istediği düşünülmektedir.¹¹⁸ Diyarbakır’da, ölenin ruhunun ölüm olayından sonra ki ilk yıl dönümünde evini ziyaret etmeye geldiğine inanılmaktadır.¹¹⁹ Ruh beden de var olan cenabı Allah’ın sana verdiği nefestir. Yunus Emre diyor ya ölürse ten ölür canlar ölesi değil o yüzden ruh ölmez, dünya da gezer. (Topulyurt, K.K.4, K.K.3 Yavuşhan, K.K.17). Ruh, insanın ameli neyse ona benzer. Can ve ruh aynıdır, onlar eştir. Ruh çeker gider. Soluk çıktı, can çıktı derler. Nefesini verdin alamadın ruh gitti (Davutevi, K.K.1, Kuruçay, K.K.9, Poyrazalan, K.K.14).

Araştırma sahamızda ki Sıraçlarda ruhun, Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi kuş ve nefes tasarımları ile ifade edildiği açıkça görülmektedir. Trjarski’ye göre, anıt mezarlar üzerine resmedilmiş kuş figürü baz alındığında, eski Türkler ölüm olayından sonra ruhun kuş olup uçup gittiğine inanmaktaydı.¹²⁰ Bu bağlamda, Sıraçlar’ın ruh anlayışı içerisinde eski Türk dini inançlarının izleri görülmektedir.

3.3. Azrail/Ölüm meleği

Eski Türk inancında ölüm olayı doğal bir olay olarak görülmemekte, ölüm, kötü ruhların etkisine bağlanmaktaydı. Ancak daha sonra temasa girilen dinler ve İslamiyet inancıyla beraber bu kötü ruhlar, Azrail/Ölüm meleği kavramına dönüşmüşlerdir.¹²¹

Kur’an-ı Kerim’de Azrail kelimesi geçmemektedir. Bu kavram melekü’l- mevt (ölüm meleği) olarak geçmektedir. Kur’ân-ı Kerîm’de belirtildiği üzere ölüm melekleri, kötülüklerden korunan müminlerin ruhlarını alırken şefkat ve iyilikle hareket ederler ve

¹¹⁷ Örnek, Anadolu Folklorunda Ölüm, s.75.

¹¹⁸ V.Anohin, s.26.

¹¹⁹ Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, s.115.

¹²⁰ Tryjarski, s.118.

¹²¹ Ünver Günay, Harun Güngör, s.105.

ruhlarını alacakları iyi kişilere selâm verirler. Kötülük yapanların ve zulmedenlerin canlarını alırken de yüzlerine ve arkalarına vurarak onlara karşı sert ifadeler kullanırlar.¹²²

Araştırma sahamızda ki Anşa Bacılılar'da, kişinin canını Allah alır, inancı mevcut olsa da topluluğun bir bölümünde kişinin canını Azrail/Ölüm meleği alır inancı da mevcuttur. Ancak burada kişinin canını alan Sami kültürlerde var olan ölüm meleği, ya da Allah değildir, ölen kişinin Atası veya sevdiği bir kişidir. Kişinin canı ruha göre alınır. Azrail donunda gelir, annesinin, babasının, yakın akrabasının donunda gelir, ruhu iyiye temiz ise peygamber donunda gelir. Ruhu temiz olan kişiye cennetten lihan çiçeğiyle gelirmiş, burnunun önüne tutarmış. O zaman ruh sevinerek lihan çiçeğinin kokusuna çıkıp gidermiş (Topulyurt, K.K.2). Ölen kişi hayatında kötü biri ise topluluğa yola karşı suç işlediyse korktuğu bir hayvan kılığında gelir ve canı alır. Kişinin canının hayattayken yaptığı iyilik ve kötülüklere bağlı olarak, acısız ya da acılı bir ölüm ile alınacağına inanılır. Bizim inancımıza göre; iyi bir insan ise iyi görünür, sevdiği donunda gelir. Kötü insan ise kötü şekilde görünür deriz. O yüzden bazı cenazeler gülüyor gibi görünür. Bu cenazelere sevdiği gelmiş deriz, iyi biri değilse onu korkutarak, yılan donunda gelir. Onun yüzü kötü olur. Yüzünden bilirler nasıl gittiğini (Kınık, K.K.24, Kuruçay, K.K.6). Kişinin canını Allah alır. Hızır Aleyhisselam donunda gelir, Azrail donunda gelir, meleklerin donunda gelir. Sen bilerek birinin malını çalarsan, kötülük edersen ona göre alır canını. Mesela şu adam ne kadar zor can verdi diyoruz zor ölene günahı çok muydu? diyoruz. Bir ölümden kolay olur hiç acı çekmeden ölür o adama da ne kadar iyi adammış diyoruz (Poyrazalan, K.K.14, Yavuhasan, K.K.17, K.K.22, Davutevi, K.1, Durudere, K.K.30). Ölümden sonra kişinin görüntüsüne ve vücuduna bakılarak ölüm şeklinin nasıl olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Allah emreder, canı Azrail alır. Hasta tam ağırlaşınca bir tek o görür. Mesela, vücut da ölünce morluk oluyor, o morluklara bakıp buradan vurmuş, ellerinin izi belli, sırtından vurmuş, boynunu sıkmış deriz. Ölen kişi yıkanırken görüyorsun ya sırtında ya kalbinde veya boğazında illa ki bir yerinde morluk oluyor o zaman diyoruz ki bak bunun burasından vurmuş (Yavuhasan, K.K.20, K.K.19).

¹²²Ahmet Saim Müellim, Azrail, <https://islamansiklopedisi.org.tr/azrail> (Erişim tarihi, Temmuz 2019).

3.4. Ahiret İnancı

Araştırma sahamızda ahiret inancı, İslamiyet içerisinde var olan ahiret inancı ile benzerlik göstermemektedir. Toplulukta ki inanç, kişinin ölmeden önce dünyada ki davranışlarına göre tekrar dünyaya gelmesine vesile olacaktır. Bunun yanı sıra dünyada yaptığı iyilikler ve kötülöklere göre insan ya da hayvan donunda geleceğı inancı hakimdir. Şimdi inanca göre amelin iyiye tekrar insan olarak geliyorsun ama amelin kötüye hayvan kalıbında geliyorsun. Cennette cehennemde burası, cezanı yine burada çekiyorsun. Kötü cansan çilen başka yerde mesela kurt, tilki, çakal, yılan o hayvan dağda taşta ne çekiyor. Ama sen iyi cansan böyle bir evdesin insansın yani cennettesin. (Nebiköy, K.K.26, Davutevi, K.K.1, Durudere, K.K.30, Poyrazalan, K.K.13, Topulyurt, K.K.5).

Araştırma sahamızda ki toplulukta, tüm ruh/canlar dünyaya geri gelebilmektedir. Ancak kişinin yaşarken iyi ya da kötü olmasının yanı sıra, bu duruma ek olarak bir yönüyle toplumu derleyici ve toplayıcı olan görgü cemi, ölümden sonra ruha ne olacağının belirleyicisidir. Görgü cemi, yılda bir defa kış aylarında yapılmaktadır. Görgü cemine gelen canlar ceme *öli girip diri çıkarlar* görgü ceminden geçenler tekrar dirilmiş gibi olurlar.¹²³ Bu cemde topluluğa bağı bireylerin yanı sıra baba, bacı, sofı ve ecilerin de yıllık sorgusu sorulmaktadır. Görgü cemi, üç sünnet yedi farzdan oluşmaktadır. Üç sünnet, kişinin topluluk içerisinde yaptığı hataların sorulması ile yerine getirilir. Sofı tarafından, ağlattığını güldür, döktüğünü doldur ve yıktığını yap denilmektedir. Sorgusu sorulan talip ise Allah Allah eyvallah, yolunan yoldayım hakkı olan istesin der. Sonra ise yedi farz sorulur. İlk farz, şariat farzıdır. İkinci farz, yedi kapı komşu hakkıdır. Üçüncü farz, kişinin bencil olup olmadığı ile ilgilidir. Dördüncü farz, toplum içerisinde ki davranışlarıdır. Beşinci farz, topluluk içerisinde bu kişiden şikayeti olan ya da alacağı olanlar sorulur. Altıncı farzda eline diline beline sahip olup olmadığı sorulur. Yedinci farzda ise aile içi karı koca razılığı sorulur.¹²⁴ Biz görgüden geçiyoruz görgü ceminde ölmeden önce ölüyoruz. O cemde sorgumuz soruluyor. Görgü ceminden geçince yeniden doğmuş gibi oluyorsun (Yavuşan, K.K.18, K.K.20, Kuruçay K.K.10). Toplulukta görgüden geçen insanlar pak, saf ve temiz oldukları için günahkar değillerdir. Bu yönüyle görgü cemi bir arındırıcı ritüel olarak görülebilir. Bu bağlamda bakıldığında görgüden geçen her can iyi candır ve bu canlar görgüden her yıl

¹²³ Esat Korkmaz, *Anadolu Aleviliğı*, Berfin Yayınları, İstanbul 2000, s.226.

¹²⁴ Selçuk, ss. 162,164.

geçebildikleri sürece öldükten sonra tekrar dünyaya insan donunda gelebilirler. Görgüden geçemeyerek düşkün olan insanlar ise pak, temiz olmadıkları için yola ya da içinde bulunduğu topluluğa karşı suç işledikleri için öldükten sonra dünyaya hayvan donunda dönecektir demek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan, görgü cemi ruhun ölümden sonra ne olacağının da belirleyicisidir. Görgü cemi ile kişinin kendisine ve içinde yaşadığı topluluğa sorumluluk duygusu kazandırılır. Görgü ceminden geçen kişiler yeniden doğmuş gibi olur.

Araştırma sahamızda ki Anşa Bacılılar da ölen kişinin ruhunun yeniden bir kalıpta geleceği inancı vardır ve İslamiyet içerisinde ki cennet cehennem inancı yoktur. Kişinin dünyada ki yaşamı, ruhun dünyaya tekrar geldiğinde hangi donda geleceğini belirlemektedir. Cennet cehennem burası öteye gidip de gelen yok, dünya da ne gördüysen o. Ruhun iyi ise kendini temiz tutmuş ise ruhun temiz yere gider. Derler ki kimi yılanı kimi çiyana gider (Durudere, K.K.32). Bizim inancımıza göre, yerin altında cennet cehennem yok. Havada da hiçbir şey yok insanın üç kazancı vardır; evlat, mülk ve amel. Evlat kalır, mülk kalır ve amel senin ile gelir. Amel defterine göre yaptığın ağır bir suçun varsa, bir sürü börtü böcek var, yılan var. Bu tür şeylerden gelirsın. İyi bir cansan, yine insan sınıfından insan kılığında gelebilirsin. Bu yüzden ölenin arkasından Allah aynı ocaktan bucaktan getirsin, çoluğundan çocuğundan getirsin deriz (Kuruçay, K.K.8). Altaylılar ve diğer Şamanist Türkler insanın ölümünden sonra ruhunun çeşitli donlarda dünyaya geleceğine inanmaktaydılar.¹²⁵ Bu durum ise ruhun süresiz biçimde ve belli kurallar çerçevesinde ebedi bir döngü ile dünyaya tekrar döneceği inancının hakim olduğunun bir göstergesidir. Bu inanç, Hinduizm'deki Samsara/Tenasüh inancı ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Tenasüh inancında, ruh derecesi içerisinde yüksek ya da alçak olarak yeniden doğmaktadır. Bu inanç sisteminde insan hayatta iken yaptıklarına göre insan, hayvan, bitki veya tanrı biçiminde doğmaktadır. Bu açıdan insan kendi geleceğinin mimarıdır.¹²⁶ Tek tanrıcı dinler tenasüh inancını reddetmektedir. Buna rağmen Anadolu'da ki heterodoks mezhepler ve tarikatlarda geniş çapta yer bulmaktadır. Özellikle Aliilahlilik, Yezidilik, Nusayrilik, Kızılbaşlık ve Bektaşilik bu inanışa yaygın bir biçimde yer vermektedir.¹²⁷ Bu yönüyle bakıldığında Anşa Bacılılarda, reenkarnasyon inancına benzer bir inanış yaşanmaktadır demek yanlış

¹²⁵ Eröz, s.126.

¹²⁶ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer ve Alparslan Küçük, s.180.

¹²⁷ Ocak, s.184.

olmayacaktır. Reenkarnasyon inancında bulunan kast sistemi inancı, Anşu Bacılıların inanç sistemi içerisinde görülmemektedir. Bunun yanı sıra ölen kişinin tekrar aynı aileden ya da aynı aşiretten gelmesi için cenaze esnasında ve sonrasında verilen taziyeler de Allah aynı ocaktan bucaktan getirsin, oğlundan kızından getirsin diyerek taziye verilmektedir.

SONUÇ

İnsan hayatının geçiş dönemlerinden üçüncüsü ve sonuncusu olan ölüm ile ilgili Anşa Bacı Ocağına bağlı Sıraç topluluklarında birçok adet, inanma ve pratik gelişmiştir. Bu inanç ve pratiklerin amacı, kişinin geçiş döneminde ki konumunu belirlemek, kişiyi var olduğuna inanılan zararlı durumlardan korumak, ölen kişiyi kutsamaktır. Uygulanan ritüellerin temelinde ölen kişiyi memnun ve onun gazabına uğramama korkusu vardır. Anşa Bacılı Ocağında ölüm ile ilgili inanç ve gelenekler Anadolu'nun geneli ile aynılıklar gösterse de birçok farklılıkta bulunmaktadır.

Araştırmamızın sonucunda Anşa Bacılı Ocağı'nın ölüm olayına bakışı kesinlikle bir son değil aksine yeni bir yaşamın başlangıcı olarak görölmektedir. Ölüm öncesi ve sonrası ölümün bulaşıcı, devamının gelmemesi ve zamanını geciktirmek için Anadolu'da görölen kaçınmalar Sıraçlarda da varlığını korumaktadır. Topluluk içerisinde Atalar Kültü, yapılan ziyaretler ve ölen Ataya duyulan saygı ve korku ekseninde yaygın bir biçimde varlığını sürdürmektedir. Bu durum ise eski Türk inançlarının günümüzde Sıraçlar arasında hala sürdürüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Türklerin tarih boyunca çeşitli dinler ile temasta bulunmaları, İslamiyet'in kabulünden sonra da Türk topluluklarında yaşadığı coğrafyalarda buna binaen Anadolu'da ölüm olayından önce ve sonra olmak üzere birçok inanma ve geleneğin farklı çok çeşitli olmasını sağlamıştır. Bu durumun sonucunda Anşa Bacılı Ocağı'nda eski Türklerin temasta bulundukları dinlerin izleri görölmektedir. Bunun en belirgin örneği, ölüm olayından sonra ruhun dünyaya tekrar döneceği inancı yani reenkarnasyon inancının ocağın ve ocağın talipleri içerisinde varlığını korumasıdır. Araştırma sahamızda ki Anşa Bacılılarda ölüm olayına bakış ve kavrama aynı olsa da Ocak talipleri içerisinde cenaze kaldırma işlemlerinde farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıklar çevre ile girilen etkileşimler sonucu meydana gelmiştir. Bu etkileşimler sonucunda ise, Anşa Bacılı Ocağına bağlı Sıraçlar içerisinde ölümden sonra yapılan işlemlerde değişimlere yol açmıştır. Çevre ile çok sık etkileşime girmeyen Anşa Bacılı Sıraçlar ise heterodoks yapılarını ve özgünlüklerini korumayı başarmışlardır. Anşa Bacılı Sıraçlarda ölüm olayı iki biçimde görölmüştür. Topluluğun

dini lideri konumunda olan babalar ölmekte don değişmektedirler. Dini önder olan babalara ve Ocağın Kurucu Atalarına büyük saygı duyulmaktadır. Babaların cenaze erkanında ve defın edildiğı yerlerde de farklılıklar saptanmıştır. Göçen babaların mezarları Sıraçlar içerisinde ziyaret olmaktadır. Sıraçların toplumsal düzenini güçlendiren ve temelini oluşturan iki önemli unsur bulunmaktadır. Bu unsurlardan ilki bir yönüyle arındırıcı olan diğeri yönüyle ise ölümden sonra kişinin ne olacağının belirleyicisi konumunda olan görgü cemidir. İkinci unsur Sıraçların topluluklarının her döneminde büyük önem arz eden ziyaretler ve bu ziyaretler esnasında atalara kurban sunma ritüelidir. Bu iki unsur Sıraç topluluklarının kolektif bilincini, toplumsal dayanışmalarını, adet ve geleneklerini ayakta tutabilmelerini sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

I. Yazılı Kaynaklar

- Alabdullah A. (2013). *Halep Türkmenlerinde Ölümle İlgili Gelenekler ve İnanışlar*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep.
- Anohin, A.V, *Altay Şamanlığına Ait Materyaller*, (Çev, Zekeriya Karadavut ve Jannet Meyermanova), Kömen Yayınları, Konya 2006.
- Artun, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Karahan Kitabevi, Adana 2011.
- Ayar Mesut, *Bektaşilikte Son Nefes Yeniçeriliğin Kaldırılmasından Sonra Bektaşilik*, Giza Yayınları, İstanbul 2009.
- Beyazıt Çağlayan, Esen, *Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetler*, Halk Kültürü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara 1990.
- Boratav, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul 1994.
- Bülbül D. (2006). *Düziçinde Geçiş Dönemleri*. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde.
- Büyükokutan Töret, Aslı, *Muğla Alevi Türkmen Kültürü*, Kömen Yayınları, Konya 2017.
- Eröz, Mehmet, *Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- Ersoylu, Halil, *Türk Kültüründe Kuşlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2015.
- Gökbil, Ahmet, *Anadolu'da Varsak Türkmenleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi, Ankara 2007.
- Güliden Sağol Yüksekaya, (2018). Türklerde Ölümün Algılanışı ve Ölmek Karşılığında Kullanılan Kelimelerden Hareketle, s. 3, 35 In: Uçmağa Varmak, (Eds: Emine Gürsoy Naskali, Güliden Sağol Yüksekaya). Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Günay, Ünver ve Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2007.

- İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986.
- Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1990.
- Kalafat, Yaşar, *Kırım Kuzey Kafkasya Sosyal Antropoloji Araştırmaları*, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 1999.
- Karaman K. (2010). 'Ritüellerin Toplumsal Etkisi', *Sdü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 227-236.
- Kenanoğlu, Ali ve İsmail Onarlı, *Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri*, Hubyar Sultan Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları, İstanbul 2003.
- Kılıç Z. (2014). *Viyana'da Yaşayan Türklerde Doğum, Evlenme ve Ölüm Adetleri*. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla.
- Korkmaz Esat, *Anadolu Aleviliği*, Berfin Yayınları, İstanbul 2000.
- Küçük, Abdurrahman, Günay Tümer ve Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, 6. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2015.
- Metin, İsmail, *Alevilikte Cenaze Kaldırma*, Parşömen Yayınları, İstanbul 2010.
- Mustafa Talas, 2009, Mehmet Eröz'de Ölüm Adetleri Üzerine Bir Çalışma, <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewFile/54/mtalas> (Erişim tarihi: Temmuz 2019).
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Okan, Nimet, *Canların Cinsiyeti Alevilik ve Kadın*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.
- Örnek, Sedat Veyis, *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2017.
- Örnek, Sedat Veyis, *Türk Halk Bilimi*, Bilgesu Yayıncılık, Ankara 2016.
- Özbay, Ekrem, *Türkmenistan'dan Anadolu'ya (Örf- Adet ve Halk İnançları)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Roux, Jean- Paul, *Eski Çağ ve Ortaçağ'da Altay Türklerinde Ölüm*, (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.

- Sağır, Adem, *Ölüm Sosyolojisi*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2017.
- Seçinti, M. (2014). *Gaziantep İslahiye Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Edebiyatı Ana Bilim Dalı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep.
- Selçuk, Ali, *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Selçuk, Ali, (2016). *Anşa Bacılılarda Adak*, <http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/view/874/874> (Erişim tarihi: Ağustos 2019).
- Selçuk, Ali, *Anşa Bacılı Ocağı*, Çizgi Kitabevi, Konya 2017.
- Şahin, Cemal, *Alevilikte Hakka Yürüme Erkanı*, İtalik Yayınları, Ankara 2015.
- Şeşen, Ramazan, *İbn Fadlan Seyahatnamesi ve Ekleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.
- Trjarski, Edward, *Türkler ve Ölüm*, (Çev. Hafize Er), Pinhan Yayıncılık, İstanbul 2012.
- Yıldırım, Rıza, *Geleneksel Alevilik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- Yılmaz, Orhan, *Sıraçlar (Anşa Bacılı ve Hubyarlar) Beydili Alevi Türkmenleri*, Veni Vidi Vici Yayınevi, Ankara 2009.

II. Sözlü Kaynaklar

- K.K.1, Mustafa KARABAŞ, 60 yaşında, Okur Yazar, Emekli, Amasya ili Göynücek ilçesi, Davutevi köyü.
- K.K.2, Ayşe Türkmendağ, 71 yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı, Sivas İli Yıldızeli İlçesi, Topulyurt köyü.
- K.K.3, Mehmet Deliktaş, 63 yaşında, İlkokul mezunu, Çiftçi, Sivas İli Yıldızeli İlçesi, Topulyurt köyü.
- K.K.4, Halil Kılınç, 58 yaşında, Lise mezunu, Emekli, Sivas İli Yıldızeli İlçesi, Topulyurt köyü.
- K.K.5, Ahmet Özbudak, 81 yaşında, Okuryazar değil, Emekli, Sivas İli Yıldızeli İlçesi, Topulyurt köyü.

- K.K.6, Akgül Şakar, 50 yaşında, Ev hanımı, İlkokul mezunu, Tokat İli Zile İlçesi, Kuruçay köyü.
- K.K.7, Beşir Karakurt, 65 yaşında, Yüksekokul mezunu, Emekli öğretmen, Tokat İli Zile İlçesi, Acısu Köyü.
- K.K.8, Cafer Bıtırak, 52 yaşında, İlkokul mezunu, Çiftçi, Tokat İli Zile İlçesi, Kuruçay köyü.
- K.K.9, Dursun Lüle, 68 yaşında, İlkokul mezunu, Emekli, Tokat İli Zile İlçesi, Kuruçay köyü
- K.K.10, Hasan Yalçın, 67 yaşında, Okuryazar değil, Çiftçi, Tokat İli Zile İlçesi, Kuruçay köyü
- K.K.11, Hüsne Şatur, 65 yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı, Tokat İli Zile İlçesi, Kuruçay köyü.
- K.K.12, Şadi Cengiz, 72 Yaşında, İlkokul mezunu, Emekli, Tokat İli Zile İlçesi, Kuruçay köyü.
- K.K.13, Yusuf Duran, 47 yaşında, İlkokul mezunu, Muhtar, Tokat İli Artova İlçesi, Poyrazalan Köyü.
- K.K.14, Halil Kolcu, 58 Yaşında, İlkokul mezunu, Emekli Çiftçi, Tokat İli Artova İlçesi, Poyrazalan köyü.
- K.K.15, Aynur Demirhan, 46 yaşında, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşan köyü.
- K.K.16, Bektaş Demirhan, 55 yaşında, İlkokul mezunu, Çiftçi, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşan Köyü
- K.K.17, İbrahim Durmaz, 71 yaşında, İlkokul mezunu, Emekli, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşan köyü.
- K.K.18, Senem Özkan, 45 yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşan köyü.
- K.K.19, Veli Demirhan, 47 yaşında, İlkokul mezunu, Çiftçi, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşan Köyü.

- K.K.20, Ali Özkan, 67 yaşında, İlkokul mezunu, Emekli, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşhasan köyü.
- K.K.21, Aykız Akdemir, 48 yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı, Yozgat ili Kadışehri İlçesi, Yavuşhasan köyü.
- K.K.22, Sevcan Pırıldak, 60 yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı, Yozgat İli Kadışehri İlçesi, Yavuşhasan Köyü.
- K.K.23, Ahmet Bektaş, 76 yaşında, İlkokul mezunu, Emekli, Tokat İli Almus İlçesi, Kınık Belediyesi
- K.K.24, Çeşminaz Bektaş, 67 yaşında, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Tokat İli Almus İlçesi, Kınık Belediyesi
- K.K.25, İsmail Saltık, 63 yaşında, İlkokul mezunu, Emekli, Tokat İli Almus İlçesi, Kınık Belediyesi
- K.K.26, Halil Aydın, 68 yaşında, İlkokul mezunu, Emekli çiftçi, Tokat İli Nebiköy Köyü.
- K.K.27, Döne Aslan, 51 yaşında, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Tokat İli Nebiköy Köyü.
- K.K.28, Duran Kurtulan, 62 yaşında, İlkokul mezunu, Çiftçi, Tokat İli Nebiköy Köyü.
- K.K.29, Fatma Aydın, 63 yaşında, İlkokul mezunu, Ev hanımı, Tokat İli Nebiköy köyü.
- K.K.30, Mustafa Aldemir, 76 yaşında, Okuryazar değil, Emekli, Tokat İli Almus İlçesi, Durudere Köyü.
- K.K.31, Bahar Aldemir, 70 yaşında, Okuryazar değil, Ev hanımı, Tokat İli Almus İlçesi, Durudere köyü.
- K.K.32, Salih Özkan, 34 yaşında, Lise mezunu, Çiftçi, Tokat İli Almus İlçesi, Durudere köyü.

EKLER

Ek 1. Yavuşasan köyü mezarlık fotoğrafları

Yavuşasan köyünden yan yana yapılmış karı koca mezarı.

Yavuhasan köyünde bir kadın mezarı. Kadın mezarı olduğunun belli olması için ayakucu tarafında dikilen tahtaya görselde ki şekil verilmektedir.

Yavuşasan köyünde ölen kişinin mesleğini belli eden bir mezar görseli

Yavuşasan köyünde mezarlık dışına defın edilen bir Eci mezarı.

Sıraçlar içerisinde kişinin yaşarken saygı duyduğu kutsal sayılan semboller mezarlara yaptırılmaktadır.

Yavuhasan köyünde ölen kişinin defn edilmeden önce halk ile son buluşması sırasında üzerine salın konulduğu taş.

Baba eşi olduğu için köy mezarlığının içine defin edilmeyen bir bacı mezarı

Yavuhasan köyünde bir erkek mezarı, ayak ucuna çakılan tahta erkek mezarı oluşunun anlaşılması için kadın mezarının ayak ucuna çakılan tahtadan farklıdır.

Yavuhasan köyü mezarlığının bitişiğinde bulunan Emir Baba türbesi ziyareti.

EK 2. Durudere köyü mezarlık görselleri

Durudere köyünden eski bir mezarı görseli.

Durudere köyünde eski mezarlar ve yeni mezarlar üzerine bir görsel.

Durudere köyünde erkek mezarını belli etmek için baş kısmına dikilen tahta.

Durudere köyünde kadın mezarını belli mezarın ayak ucuna dikilen çentik atılmış bir tahta.

EK3. Topulyurt köyü mezarlık görselleri

Topulyurt köyünde bir cem aşığının mezar görseli.

Topulyurt köyünde bir mezar görseli.

Topulyurt köyü Böcöklü cem evinde Hz. Ali'nin kendi cenazesini götürmesini anlatan bir tasvir.

Topulyurt köyünde kutsal olarak kabul edilen ziyaret yeri Böcöklü evliyası.

SIRAÇ ALEVİLERİNDE ÖLÜM FENOMENİ

ORIJINALLIK RAPORU

% 5	% 4	% 2	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	www.kulturelbellek.com İnternet Kaynağı	% 1
2	www.asikremzani.net İnternet Kaynağı	% 1
3	www.hbektasveli.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	% 1
4	www.turuz.info İnternet Kaynağı	<% 1
5	earsiv.atauni.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
6	GASPAK, Ayhan. "ALEVİLERDE ÖLÜMLE İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALARIN DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ (ARGUVAN ÖRNEĞİ)", Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2016. Yayın	<% 1
7	tr.wikipedia.org İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Güven KARAKÖSE
Uyruğu : Türkiye (T.C.)
Doğum Tarihi ve Yeri : İzmir/Konak 07.11.1990.
Medeni Durumu : Bekar
Telefon : -
E-Mail : gvnkrkse@outlook.com
Yazışma Adresi :

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Erciyes Üniversitesi	2014
Lise	İzmir Balçova Sacide Ayaz Lisesi	2007
İlköğretim	İzmir Karabağlar Duğrallar İlköğretim Okulu	2004

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2014-Halen		
2013-2014		
2011-2013		
2012-2012		
2011-2011		